

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Právní povědomí u dětí základních škol

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Vácha

Autor: Bc. Zdeňka Šachtová

25. 5. 2009

Právní povědomí u dětí základních škol

Právní povědomí je obecně na nízké úrovni nejen u dětí, ale i dospělých. Ale především právnímu povědomí mladých lidí je třeba věnovat zvýšenou pozornost. Zejména pokud se jedná o žáky opouštějící základní školu. Většina z nich končí povinnou školní docházku v době, kdy dovrší patnácti let věku. S tímto okamžikem se pojí například otázka jejich povědomí o rozsahu své trestní odpovědnosti, a s tím související alespoň základní přehled o některých zákonech. Myslím si, že tomuto tématu je obecně věnována velmi malá pozornost, a proto bych ráda touto prací přispěla k osvětlení této oblasti. Nutno též podotknout, že s účinností od 1. 1. 2010 vstoupí v platnost nový trestní zákoník. Některé změny tohoto kodexu budou v práci popsány.

Cílem této diplomové práce je zmapovat rozsah právního povědomí žáků devátých tříd v oblasti trestního, občanského či pracovního práva. Tato práce si též klade za cíl zmapovat v tomto směru realizovanou primární prevenci ve školách.

Ve své práci jsem použila kvalitativní přístup, jehož nástrojem sběru dat byl individuální polostandardizovaný rozhovor. Na základě nastudovaného materiálu byly v rozhovoru zvoleny otázky týkající se některých základních znalostí z trestního, pracovního či občanského práva, byly zde zakomponovány také otázky z oblasti drogové problematiky, nakonec byl rozhovor zaměřen na v tomto směru realizovanou primární prevenci ve škole.

Soubor respondentů tvořili žáci 9. tříd z mého okolí. Bylo osloveno celkem 10 respondentů (5 dívek a 5 chlapců).

Na základě kvalitativního výzkumu lze říci, že mladí lidé nemají dostatečné právní povědomí v oblasti základních znalostí z oblasti pracovního, občanského, v neposlední řadě též trestního práva. Svou úlohu neplní také realizovaná primární prevence, což potvrdil i tento výzkum. Dle mého názoru je proto vhodné o této problematice vytvořit ucelený přehled.

Legal awareness among pupils of basic schools

Legal awareness is very low in general, not only among children but also among adults. However, increased attention should be paid to legal awareness among young people. This applies particularly to pupils leaving the basic schools. Most of them finish the mandatory school attendance at the age of fifteen. The moment is associated with the issue of awareness of their criminal liability and the related, at least elementary, awareness of some acts. I believe that this topic is generally very much neglected and this thesis should contribute to its better understanding. It should be noted that a new penal code will come into effect on 1 January 2010. Some changes contained in the code will be described in my thesis.

The objective of my thesis was to map the level of legal awareness among pupils attending the ninth grade of basic schools in the fields of penal, civil and labor laws. The thesis also sought to map the primary prevention implemented in this area at basic schools.

I have used a qualitative approach in my thesis and to collect the data I have employed individual semi-standardized interviews. Based on materials I had studied, the interviews included questions concerning some basic knowledge of penal, labor and civil law, as well as questions dealing with drug issues and questions about the completed primary prevention at schools.

The respondents were ninth-graders living in my neighborhood. The total number of approached respondents was 10 (5 girls and 5 boys).

The qualitative research has shown that young people do not have sufficient legal awareness of basic issues in labor, civil and, last but not least, penal law. My research has also confirmed that the completed primary prevention fails to perform its function. In my opinion it is desirable to develop an integral overview of this issue.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma **Právní povědomí u dětí základních škol** vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které uvádím v příložené bibliografii.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě ve veřejně přístupné databázi STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích dne 25. 5. 2009

Bc. Zdeňka Šachtová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce Mgr. Pavlu Váchovi za jeho cenné připomínky a podněty při psaní diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	8
1 SOUČASNÝ STAV	10
1.1 Vymezení základních pojmů	12
<i>1.1.1 Co je právo?.....</i>	<i>12</i>
<i>1.1.2 Právní (po)vědomí .....</i>	<i>13</i>
<i>1.1.3 Co je zákon?.....</i>	<i>14</i>
<i>1.1.4 Ústava .....</i>	<i>15</i>
<i>1.1.5 Dítě.....</i>	<i>15</i>
<i>1.1.6 Nezletilý a mladistvý .....</i>	<i>16</i>
1.2 Historický exkurz v oblasti práv dítěte	16
<i>1.2.1 Základní dokument – Všeobecná deklarace lidských práv .....</i>	<i>16</i>
1.3 Výzkumy provedené v oblasti právního povědomí dětí.....	18
1.4 Vybrané zákony a legislativa týkající se práv a povinností člověka.....	20
1.5 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.).....	21
<i>1.5.1 Odpovědnost mládeže za protiprávní činy.....</i>	<i>21</i>
1.6 Probační a mediační služba ČR (dále PMS ČR) a její úloha v trestních věcech mladistvých.....	22
<i>1.6.1 Práce s dětmi a mladistvými .....</i>	<i>23</i>
<i>1.6.2 Probační program jako výchovné opatření .....</i>	<i>24</i>
1.7 Orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) a jeho úloha v trestních věcech mladistvých.....	25
1.8 Nový trestní zákoník	26
<i>1.8.1 Některé změny a přínosy nového trestního zákoníku .....</i>	<i>27</i>

1.9	Rodina a její funkce v životě dítěte	29
	<i>1.9.1 Výchova k rodičovství</i>	30
	<i>1.9.2 Potřeby dítěte</i>	30
1.10	Škola a její funkce	33
	<i>1.10.1 Minimální preventivní program</i>	33
	<i>1.10.2 Metodický pokyn k primární prevenci sociálně nežádoucích jevů ve školách a školských zařízeních</i>	34
1.11	Primární prevence	34
	<i>1.11.1 Primární prevence ve škole</i>	35
	<i>1.11.2 Základní aspekty výchovy k lidským právům (a povinnostem)</i>	37
2	CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY	38
	2.1 Cíl práce	38
	2.2 Hypotézy	38
3	METODIKA	39
	3.1 Použitá metoda	39
	3.2 Charakteristika výzkumného souboru	40
4	VÝSLEDKY	42
	4.1 Výsledky výzkumu na základě odpovědí respondentů na otázky rozhovoru	42
5	DISKUSE	73
6	ZÁVĚR	84
7	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	86
8	KLÍČOVÁ SLOVA	98
9	PŘÍLOHY	99

Úvod

„Ignorantia iuris non excusat“ („Neznalost zákona neomlouvá“)

Téma své diplomové práce jsem si zvolila proto, že pokládám za důležité věnovat pozornost tématu právního povědomí mladých lidí, zejména v okamžiku, kdy opouštějí základní školu. Většina z nich končí povinnou školní docházku v době, kdy se stávají občany České republiky, tedy dovrší patnácti let věku. S tímto okamžikem se pojí například otázka jejich povědomí o rozsahu své trestní odpovědnosti, a s tím související alespoň základní přehled o některých zákonech. Myslím si, že tomuto tématu je obecně věnována velmi malá pozornost, narozdíl od vnímání lidských práv a jejich ochrany, a proto bych ráda touto prací přispěla k osvětlení této oblasti. Nutno též podotknout, že s účinností od 1. 1. 2010 vstoupí v platnost nový trestní zákoník, což pro českou justici představuje některé zásadní změny. Některé důležité změny tohoto kodexu budou v práci popsány.

Prioritou každé společnosti by měla být podpora a rozvíjení právního povědomí u dětí již ve školním věku během povinné školní docházky. Právní povědomí těchto mladých lidí je stále velmi nedostatečné. Například povědomí dětí o trestní odpovědnosti v okamžiku dovršení patnáctého roku věku je zásadní v prevenci možné kriminality mládeže. Také právní povědomí o následcích užívání drog je minimální. Rodinou i školou je tato problematika velmi podceňována. Ale právě podíl rodiny a školy je pro rozvíjející se mladou osobnost velice důležitý zejména pro to, aby si mladý člověk byl schopen uvědomovat a domýšlet následky svého jednání.

Rodina bývá považována za nejdůležitější sociální oblast v životě každého člověka. Zejména vztah rodičů, jejich názory a postoje jsou pro dítě velkým vzorem. Na základě toho si dítě utváří své vlastní názory a postoje ke všemu, co jej obklopuje. Proto by měla rodina pro dítě vytvářet vhodné prostředí pro jeho zdravý vývoj.

Také školní prostředí je v průběhu života člověka nepostradatelné. Zde jsou žákům předávány informace a poznatky potřebné pro jejich budoucí život. V období

školních let si každý buduje svůj žebříček hodnot, utváří postoje k různým oblastem života, které jej nějakým způsobem ovlivňují, ale i těch, které se jich žádným způsobem netýkají. Ani zde by neměla chybět podpora ze stran pedagogů, kteří by měli mít zájem na tom, vést žáky k odpovědnosti za vlastní jednání.

Důležité je podporovat a upevňovat občanství mladých lidí. Znamená to, že zejména rodina a škola by měla dítěti průběžně poskytovat informace o ochraně svého zdraví, o zdravém životním způsobu života, o škodlivých účincích drog, a další poznatky související se zdravým životním stylem.

Touto prací bych ráda zmapovala především rozsah právního povědomí žáků devátých tříd v oblasti trestního, občanského a pracovního práva. Tato problematika je velmi široká, z tohoto důvodu bude tato práce zaměřena pouze na vybrané aspekty. Práce si též klade za cíl zmapovat v tomto směru realizovanou primární prevenci ve školách. Považuji za důležité, aby se škola stala institucí, kde se žáci učí nejen svým právům, ale také svým povinnostem.

V oblasti, kde se mladiství dostanou do konfliktu se zákonem, má významnou úlohu například Probační a mediační služba či orgán sociálně-právní ochrany dětí. I služby těchto institucí bych ráda v této práci přiblížila.

1 Současný stav

Právní povědomí je obecně na nízké úrovni nejen u dětí, ale i dospělých, zvláště rodičů, učitelů, ale i lékařů (8). Právní povědomí, pojetí práv a jeho vývoj u dětí není světlým místem na výzkumné mapě pouze v České republice, ale též v naprosté většině rozvinutých západních zemí (25).

Školáci se orientují spíše v oblasti ochranných, pasivních dětských práv než v oblasti participačních, aktivních práv. Potvrdilo se také to, že vnímání a pojetí práv a stejně tak úroveň konceptualismu (stupeň pochopení) závisí z velké části na věku dítěte. Významný je též vliv pohlaví dítěte (24, 54).

Velmi často se setkáváme s tím, že lidé se dožadují pouze svých práv, ale nechtějí přijímat svou odpovědnost. Týká se to mnohdy postojů a názorů mladých lidí, a také mimo jiné i poměru některých mladých lidí k drogám a jiným škodlivým látkám. Prohlašují: „Mám právo dělat si, co chci, mám právo dělat si se svým tělem, co chci, co je mi příjemné.“ Ale každý člověk má k sobě a ke svému tělu také základní lidskou odpovědnost. Je to odpovědnost za své chování, které vyplyne například z požívání drog, musí cítit odpovědnost za následky svých činů, za své chování k druhým, má brát ohled na své rodiče, na celou svou rodinu, která dotyčného mladého člověka vychovala, pečovala o něj od útlého dětství, a očekává, že z něj vyroste hodnotný člověk (67).

Aby člověk mohl náležitým způsobem využít svých práv nebo je účinně chránit a aby si také byl vědom svých povinností, potřebuje alespoň minimální znalost základních ustanovení našeho právního řádu (79).

Jakmile se člověk přestane orientovat v různých příkazech obsažených v právních předpisech, nedokáže předvídat dovolené, tedy to nezakázané chování, a tím i dopad sankcí, které jsou v těchto předpisech obsažené (49).

V současné době se společnost setkává se stálým nárůstem rizikového chování u populace mladistvých (21, 34). Například vysoká úroveň kriminality mládeže je v posledních letech velkým problémem. Často jde o nezletilé osoby, které nedosahují věkové hranice trestní odpovědnosti (55, 76). V Ostravě je nyní dětská kriminalita

velkým problémem. Loni policie objasnila 346 krádeží věcí z automobilů, z toho 121 případů mají na svědomí osoby do osmnácti let věku. Největší podíl nezletilých a mladistvých pachatelů je u loupeží, kde dosahuje více než padesáti procent (7). Stává se pravidlem, že mladiství své nezletilosti k trestné činnosti často zneužívají (10).

Pokud chceme děti úspěšně vychovávat k respektu a multikulturnímu porozumění, k uznání členů lidské společnosti a učit je porozumět sobě samým i ostatním, aniž bychom je nutili odložit svou odlišnost a identitu, aby se přizpůsobily či asimilovaly, neobejdeme se bez znalosti základních pojmů jako je lidská důstojnost, stejně tak bez pochopení rovných lidských práv, jejich nezczizitelnosti a nedělitelnosti. Chceme-li zaměřit tuto výchovu na mladou generaci nebo na činnost ve škole, názornou pomůckou může být, i přes své nedostatky Úmluva o právech dítěte (27).

V tomto směru je důležitá primární prevence realizovaná školou, ale i rodinou. Školní mládež patří mezi přímo ohroženou skupinu, která je vystavena například riziku zneužívání návykových látek či zvýšenému riziku konfliktu se zákonem. Aby byla primární prevence účinná, musí na děti působit již od útlého věku pomocí nespccifických informací. Na druhém stupni základní školy se osvědčuje již specifická primární prevence (19).

1.1 Vymezení základních pojmů

1.1.1 Co je právo?

Pojem právo nelze jednoduchým způsobem vymezit. Nelze jej definovat pouze jednou definicí, jde o vícevýznamový termín. Jedná se o *multidimenzionální fenomén*, který může být zkoumán ve více aspektech **(13, 64)**.

Nejširší definice práva je obecná množina pravidel chování. Veškeré definice práva začínají u identifikace zákonů jako určitých typů pravidel **(15)**.

Právo lze nejlépe pochopit na základě jeho vztahu s morálkou **(13)**.

Právo může být zkoumáno:

- jako systém pravidel, která regulují chování lidí
- jako systém společenských vztahů determinujících obsah těchto pravidel a zároveň výsledek normativní regulace
- z hlediska hodnot, které jsou v normativní regulaci zprostředkovány
- jako prostředek realizace státní politiky
- jako nositel informací pro adresáty norem **(13)**

Pomocí práva jsou upraveny vztahy ve společnosti **(78)**. Právo je soubor norem (pravidel), který je vytvářen a přijímán za účelem organizace vztahů ve společnosti **(73)**.

Každý občan může dělat vše, co není zákonem zakázáno a nikdy nesmí být nucen dělat to, co zákon neukládá. Naopak státní orgány, tedy státní moc lze uplatňovat jen v případech a mezích, které stanoví zákon **(64)**.

Společnost stále více vyžaduje potřebu racionálně řešit problém narůstajících sociálně nežádoucích jevů, mezi nimiž bezpochyby dominuje kriminalita, a to přitahuje pozornost odborníků k řadě souvisejících otázek, jakými jsou zejména péče o děti a mládež, jejich povědomí o trestní odpovědnosti či racionální užívání sankcí **(44)**.

Způsobilost k právním úkonům je způsobilost vlastními úkony nabývat práv a povinností, to znamená stát se subjektem právního vztahu. Za ty, kteří tuto způsobilost nemají, jako například nezletilí a některé osoby trpící duševní poruchou, jednájí jejich zákonní zástupci (22).

Účel trestu spočívá v ochraně společnosti před pachateli trestných činů, zabránění odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, a též jej vychovat k tomu, aby vedl řádný život, a tak výchovně působit i na ostatní členy společnosti (81).

1.1.2 Právní (po)vědomí

Právní vědomí, tj. představy o právu a názory na právo (64, 79) je odrazem **pozitivního práva** (právo platné, dané státem), ale také zároveň generátorem jeho změn. Kromě několika rovin práva lze rozlišovat též roviny právního vědomí (13). Z tohoto hlediska rozlišujeme právní vědomí:

- **de lege lata** (dle platného zákona) – udává, co je v souladu se zákonem a co je protiprávní. Právnímu vědomí *de lege lata* odpovídá postup spočívající v dodržování právních norem pozitivního práva nebo ve vědomí jeho porušování (13, 64)
- **de lege ferenda** spočívá v hodnocení pozitivního práva z hlediska jeho správnosti a spravedlnosti. Z toho mohou vycházet představy o možných změnách v zákonech, jiných právních předpisech či návrhy těchto změn v legislativním procesu (13)

Právní povědomí má spíše charakter právního citu, který mohou děti vyjádřit pomocí jiných lidí. Dle Kovaříka lze u dětí rozlišovat pět stupňů jejich právního povědomí:

- 1) Porozumění toho, co je právo a jakou funkci má v životě člověka a lidské společnosti (24)

- 2) Povědomí nebo vědomost toho, že také děti mají určitá práva nebo že právo dětí existuje. Lze je rozdělit do čtyř základních skupin:
- a) Právo na život a přežití
  - b) Právo na rozvoj
  - c) Práva ochranná
  - d) Právo na spoluúčast
- 3) Povědomí o mezích práva, vědomost o tom, že práva jedince končí tam, kde začínají práva ostatních
- 4) Povědomí o tom, že mít práva znamená také mít povinnosti
- 5) Povědomí o právu, o právu na soudní proces **(24)**

1.1.3 Co je zákon?

Zákon je obecně závazný právní předpis přijatý parlamentem **(83)**. Právní předpis je výsledkem tzv. legislativního procesu. Jedná se o takové rozhodnutí orgánu veřejné moci, které obsahuje právní normy jako předem daná pravidla chování. **(13)**. Pokud jde o právní sílu, zákon je nadřazen podzákonným předpisům (vyhlášky a nařízení), ale podřízen je ústavním zákonům a jim naroveň postaveným mezinárodním smlouvám. Všechny zákony jsou publikovány ve Sbírce zákonů. Obecně platí, že povinnosti lze fyzickým a právnickým osobám ukládat pouze zákonem. Podzákonným předpisem tak lze činit pouze v případě, pokud k tomu existuje zvláštní zákonné zmocnění. Ukládání některých povinností, např. placení daní a poplatků, je však vyhrazeno zákonu **(83)**.

Pokud dojde k tomu, že zákon nebo některé jeho ustanovení odporuje ústavnímu pořádku, v takovém případě zákon nebo jeho část může zrušit Ústavní soud **(83)**.

1.1.4 Ústava

Základním kamenem vnitrostátních právních řádů je ústava. Systém pramenů práva je uspořádán podle principu právní síly. Ústava, resp. ústavní zákony mají nejvyšší právní sílu (**13**).

Moderní ústavy se skládají zpravidla ze dvou hlavních částí. Jedna část se týká především rozdělení a výkonu státní moci ve státě, druhá část stanoví postavení člověka vůči státu (práva a povinnosti občanů). Obsahem Ústavy tedy jsou:

- základní lidská, občanská a hospodářská, sociální a kulturní práva
- politický systém státu (totalitní režim, demokratický režim...)
- dělbu státní moci (jednotná, zákonodárná, výkonná, soudní)
- státní občanství, státní území, státní symboly
- hlavní město
- státní zřízení (republika, monarchie)
- forma vlády (parlamentní, prezidentská, poloprezidentská, absolutní)
- forma státu (federace, konfederace, jednotný stát...)

Na dodržování ústavy a případné rozpory s ostatními zákony obvykle v demokratických právních státech dohlíží Ústavní soud. Výjimku tvoří státy anglosaského práva, zde tato pravomoc připadá obecným soudům (**73**).

1.1.5 Dítě

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí definuje pojem „dítě“ v souladu s Úmluvou o právech dítěte tak, že dítě je **osoba nezletilá (26, 3)**.

Dle Úmluvy (čl. 1) se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud zletilost není zákonem stanovena dříve (**62**). Na základě § 34 odst. 3 zákona o rodině může soud přiznat zletilost i nezletilému, který dosáhl věku 16 let (**23**).

1.1.6 Nezletilý a mladistvý

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže za nezletilou osobu považuje dítě mladší 15 let a za mladistvé osoby od 15 do 18 let věku (26).

1.2 Historický exkurz v oblasti práv dítěte

Postavení dítěte ve společnosti prošlo v historii lidstva celou řadou změn. Od nesvéprávného objektu, se kterým bylo možno jakkoli manipulovat, k svéprávnému subjektu. V tomto smyslu je významný zákaz infanticidy, tj. zabíjení dětí ze strachu, že je nebude možné uživit (33), ve 4. století, kdy se křesťanství stalo státním náboženstvím v končícím římském impériu. Lze též uvést aktivní snahy Komenského pro blaho dítěte, jeho výchovu, vzdělání a péče o ně. A zejména pak nové myšlení, které přineslo osvícenství ve snaze pochopit dítě jako lidského jedince a dětství potom jako samostatnou etapu lidského života, jíž dítě prochází do dospělosti a k níž je nutno je náležitě vést a vychovávat (8).

Práva dětí jsou součástí lidských práv. Vzhledem k věku dětí a mladých lidí však mají svá specifika i odlišnosti. Například právo na rodinu, na ochranu, na vzdělání a především často opomíjené právo na možnost vyjadřovat se ke všemu, co se jich týká. Všechna práva dětí jsou založena na premise, že každý musí jednat tak, aby bylo dosaženo nejlepšího řešení pro dítě, to znamená, aby se jednalo v nejlepší zájmu dítěte (3).

1.2.1 Základní dokument – Všeobecná deklarace lidských práv

Všeobecná deklarace lidských práv je jedním ze zásadních dokumentů historie lidstva. Stala se prvním mezinárodním uznáním práv a svobod každého člověka bez rozdílu kulturních a náboženských kořenů, pohlaví, rasy a místa původu. Jejím vzniku předcházely zločiny druhé světové války, které ukázaly, že lidstvo potřebuje všeobecně platný a uznávaný kodex, který by pomohl odstranit diskriminaci a útisk. 10. 12. 1948, kdy byla přijata, měla OSN 58 členů. Byla to pestrá

škála ideologií, politických systémů, kulturních a náboženských tradic i různého stupně ekonomické vyspělosti. Autoři deklarace usilovali o to, aby dokument tyto rozdíly respektoval, ale aby také dokázal obsáhnout hodnoty společné rozličným právním systémům i náboženským tradicím. Vliv deklarace přetrvává dodnes. Inspirovala legislativní systémy ve všech částech světa. Je nejznámějším a nejcitovanějším dokumentem z oblasti lidských práv. Stala se vzorem celé řady mezinárodních dohod a je součástí ústav a zákonů států. Každý dokument týkající se lidských práv vychází z tohoto kodexu (32).

Úmluva o právech dítěte je též dokument OSN. Valným shromážděním OSN byla přijata roku 1989. Česká republika je tímto dokumentem vázána. Přinesla s sebou jisté změny. Například dítě přestalo být pouhým objektem a stalo se naopak rovnocenným subjektem (53). Definice dítěte viz výše.

Jsou zde zakotvena statutární práva dítěte, tedy jeho základní práva: např. právo na život, jméno, státní příslušnost, znát své rodiče, právo na péči rodičů či zákaz diskriminace. Vždy musí být dbáno na blaho a zájem dítěte (8).

Úmluva je doplněna tzv. *Světovou deklarací o přežití, ochraně a rozvoji dětí*. Konkretizuje jednotlivé články Úmluvy.

Práva dětí jsou členěna na tři tematicky odlišné oblasti – „princip 3P“

- ☑ **Provision** – okruh práv dítěte zaručující dítěti „přežití a rozvoj“ (např. právo na život, zdraví, péči a výchovu dětí)
- ☑ **Protection** – představuje ochranu dítěte (ochrana před násilím, zanedbáváním, týráním, vykořisťováním atp.). Patří sem též ochrana dítěte, jež se dostane do konfliktu se zákonem a je podrobena vyšetřování orgány činnými v trestním řízení
- ☑ **Participation** – zajištění účasti dítěte na společenském životě. Výchozím bodem je právo na vlastní názor, pokud je dítě schopno jej utvořit. Tento názor musí být respektován, jedná-li se o jeho záležitosti.

Tyto tři oblasti jsou vzájemně propojeny a tvoří pevný základ pro naplňování dětských práv, ale i formování práv nových, podle vznikajících potřeb v životě dětí a společnosti, a jejich definování (8).

Úsilí o osvětu týkající se lidských práv by nemělo polevovat, neboť pouze ten, kdo zná svá práva, může prosazovat jejich dodržování a ochranu (68).

Úmluva se přes svou rozsáhlost, propracovanost i autoregulační schopnost vůbec nezmiňuje o povinnostech dítěte, ačkoliv rubem každého práva je také povinnost (8). Z chápání Úmluvy především v Evropě zcela vymizel pojem povinnosti, osobní odpovědnosti za nepoškozování rovných práv druhých. Tento fakt významně snižuje využitelnost Úmluvy jako zásadního dokumentu pro výchovu k vzájemné toleranci a respektu. Právě nedostatečné zdůraznění osobní odpovědnosti při možnosti naplňování práv jednotlivců vede k vydávání dalších především regionálních úmluv, které mají konkrétně řešit zajištění základních dětských práv tím, že určí povinnost nejen dospělým, ale i dětem samotným (28).

Lidská práva jsou jednou stránkou lidského bytí, v životě však musí být pro zdravý vývoj jedince i společnosti vyvažována lidskou odpovědností. Světové i evropské dokumenty o lidských právech tuto vyváženost z řady důvodů postrádají. Výchovu k lidským právům podle těchto dokumentů je proto účelné kombinovat s výchovou ke zdravému způsobu života a sociální odpovědnosti (61).

1.3 Výzkumy provedené v oblasti právního povědomí dětí

V oblasti výzkumu jsou zatím k dispozici pouze zcela ojedinělé domácí studie, které se pokoušejí přiblížit a popsat dosud nezmapované prostředí dětských práv, právního povědomí, výchovy k demokracii a participaci dětí na životě společnosti. Z mezinárodně srovnatelných lze jmenovat alespoň mezinárodní výzkum občanské výchovy IEA, výzkum UNICEF "Young Voices" a výzkum pojetí práva a právního povědomí realizovaný ve spolupráci s Norskem, Estonskem a USA na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity.

Mezinárodní výzkum občanské výchovy IEA (Mezinárodní asociace pro hodnocení výsledků vzdělávání) byl realizován v 28 zemích a zahrnoval 90 tisíc čtrnáctiletých (v České republice zahrnoval 148 škol a 3607 žáků). Zabýval se například otázkami výchovy k demokracii, občanství, právy a povinnostmi, přípravou na občanský a veřejný život, národní identitou, sociální soudržností, participací a diskriminací **(30)**.

Výzkum UNICEF "Young Voices" (Mladé hlasy) zahrnul 15 200 dětí a mladých lidí z 35 zemí včetně ČR. V každé zemi bylo provedeno 400 rozhovorů s dětmi ve věku 9 – 13 let a mladými lidmi ve věku 14 – 17 let. Rozhovory proběhly v době mezi prosincem 2000 a únorem 2001 **(24)**.

Dosavadní výsledky výzkumu Pojetí práva a právního povědomí u školních dětí ukazují, že právní povědomí v oblasti dětských práv se u českých dětí, narozdíl od norských a amerických, omezuje zejména na práva pasivní, projektivní. Povědomí o aktivních, participačních právech je u českých školáků nižší než u dětí z Norska a USA. I zde se tak potvrzují některé odlišnosti české populace, shledané ve výzkumech IEA a UNICEF **(71)**.

V roce 2005 se uskutečnil pod záštitou Zdravotně sociální fakulty Jihočeské univerzity výzkum zaměřený na implementaci Úmluvy o právech dítěte, který probíhal na některých základních školách. Navazoval na výzkum z roku 2002. Výsledky ukazují, že právní povědomí dětí má spíše charakter právního citu, který mohou děti vyjádřit za pomoci jiných osob **(86)**. Dle Kovaříka děti dokáží rozlišovat pět úrovní právního povědomí. Viz kapitola *1.1.2 Právní povědomí*.

Co se týká dětských práv, z výzkumu, který provedl UNICEF v říjnu roku 2001 vyplývá, že téměř polovina dětí v České republice se domnívá, že jejich názor není dostatečně nebo vůbec brán na zřetel při rozhodování o věcech, které se jich týkají a čtvrtina není schopna uvést ani jedno své právo. Jak uvádí výzkum, horší situace je jen v Ázerbajdžánu, Gruzii a Tádžikistánu **(1)**.

Je důležité, aby podobné výzkumy nezůstaly ojedinělými, aby se započatá mezinárodní spolupráce na tomto poli dále rozvíjela i za pomoci a podpory institucí,

kteře mají problematiku dětí a rodiny v náplni svých resortů (MŠMT, MPSV, MV, MSp a MZ). Zároveň je nutné koordinovat výzkumné aktivity jednotlivých pracovišť a týmů, které se dětstvím a dětmi v souvislosti s jejich právy zabývají. Dosavadní pokusy o naplňování těchto úkolů se prozatím nepodařilo především z důvodů nedostatku lidských a finančních zdrojů (71).

Projekt „Dětské zastupitelstvo“

Tento projekt nemá ve městě České Budějovice konkurenci. Hlavním principem bylo vytvořit skupinu takových dětí, které by byly schopny zastupovat své spolužáky při řešení problémů, které se týkají zejména dětí a životního prostředí ve městě. Projekt je zcela dobrovolný. Nutno však podotknout, že žádný nápad dětí není stoprocentní, a tedy s každým je pracováno jako s usnesením zastupitelstva města, má své usnesení, svého nositele a musí být přijat či odmítnut a vyhodnocen, i pokud nedojde k realizaci (41).

Původním cílem jednoletého projektu bylo seznámit děti s řízením města a také prohloubit a upevnit vztah k životnímu prostředí. Úspěch byl natolik významný, že si vynutil pokračování a rozšíření cílů. Celý projekt je nyní zaměřen na výchovu k občanství v tom nejširším slova smyslu. Současně je cennou pomůckou pro pedagogický sbor při komunikaci s dětmi a v neposlední řadě je též velmi dobrou zpětnou vazbou pro samotné zastupitele. V poslední době již děti prostřednictvím Dětského zastupitelstva přímo ovlivňují dění ve městě (41).

1.4 Vybrané zákony a legislativa týkající se práv a povinností člověka

Všeobecná deklarace lidských práv, dokument OSN přijatý 10. 12. 1948

Ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 347/1997 Sb., ústavního zákona č. 300/2000 Sb., ústavního zákona č. 395/2001 Sb., ústavního zákona č. 448/2001 Sb. a ústavního zákona č. 515/2002)

Listina základních práv a svobod vyhlášená předsednictvem České národní rady dne 16. 12. 1992 jako součást ústavního pořádku ČR (č. 2/1992 Sb.) ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.

Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění Protokolů č. 3, 5, 8 a 11 (Sdělení FMZV č. 209/1992 Sb.)

Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestní řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

1.5 Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.)

Odborná veřejnost dospěla k závěru, že mládež s ohledem na svá věková specifika potřebuje a vyžaduje v trestním procesu zvláštní způsob zacházení. Právní teorií byl proto koncipován zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (29). Do nabytí účinnosti tohoto zákona byla problematika trestání mladistvých a jejich trestní odpovědnost součástí trestního zákona. Řízení ve věcech mladistvých bylo upraveno trestním řádem. Od 1. 1. 2004 se obě uvedené normy trestního práva aplikují na případy ve věcech mladistvých pouze tehdy, nestanoví-li zákon č. 218/2003 Sb. něco jiného (69).

1.5.1 Odpovědnost mládeže za protiprávní činy

Protiprávním činem se dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže rozumí **provinění**, tedy čin jinak trestný (26). Právě zákon o soudnictví ve věcech mládeže

upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za tyto protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže (18). Tento zákon také stanoví, že dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné (82). Mladistvý je trestně odpovědný od patnáctého roku věku, avšak trestně odpovědný je pouze tehdy, jestliže dosáhl takového stupně vývoje po stránce intelektuální (schopnost rozpoznávací) i po stránce mravní (schopnost určovací), který je obvyklý u jeho vrstevníků, a umožňoval mu rozpoznat protiprávnost svého jednání a podle toho jednání usměrnit (77).

Projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili mladiství a osoby mladší patnácti let, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchání protiprávního činu zdržel, našel společenské uplatnění odpovídající jeho rozumovému vývoji a schopnostem a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy, která vznikla jeho protiprávním činem. Řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezení páchání protiprávních činů. Pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku obecných právních předpisů (18).

Soudnictví ve věcech mladistvých a ve věcech posuzování činů jinak trestných spáchanými osobami mladšími patnácti let vykonávají soudy pro mládež (82).

1.6 Probační a mediační služba ČR (dále PMS ČR) a její úloha v trestních věcech mladistvých

Probační a mediační služba usiluje o zprostředkování společensky prospěšného a účinného řešení konfliktů spojených s trestnou činností. Současně organizuje a zajišťuje efektivní a důstojný výkon alternativních trestů a opatření. Důraz je kladen na zájmy poškozených, ochranu společnosti a prevenci kriminality (51).

PMS ČR představuje velmi mladou instituci v oblasti trestní politiky. Zákon č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě nabyl účinnosti dne 1. 1. 2001 (39). Vychází ze součinnosti dvou profesí – sociální práce a práva, především práva trestního.

Vyváženým propojením obou oblastí se vytváří nová multidisciplinární profese v systému trestní justice (51).

1.6.1 Práce s dětmi a mladistvými

Specifickou oblast činnosti PMS tvoří práce s dětmi a mládeží. Na jednotlivých střediscích PMS ČR působí osoby specializované na práci s mladými lidmi, kteří se věnují této stále rozsáhlejší agendě. Pracovníci PMS zajišťují podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže výkon mnoha výchovných a trestních opatření. Zejména jde o dohled probačního úředníka a společensky prospěšné činnosti. Ale především usilují o co nejrychlejší vstup do případů. Již v rámci přípravného řízení nabízí spolupráci mladistvým pachatelům, jejich rodinám a poškozeným, které spočívá zejména v mimosoudním řešení situace (mediace). Následuje nabídka vhodných programů a jiných výchovných opatření pro mladistvého, která mu lze s jeho souhlasem uložit již v rámci přípravného řízení. Výsledek této činnosti je potom zohledněn v dalším průběhu řízení. Urovnání konfliktu, rychlá intervence, opatření, které je zvoleno účelně a odpovídá situaci mladistvého, náhrada škody poškozenému, to jsou hlavní cíle činnosti PMS v této oblasti. Služby PMS jsou bezplatné a na jednotlivá střediska PMS se může obrátit sám obviněný mladistvý nebo jeho zákonní zástupci, ale také poškozený. PMS dále spolupracuje se státními zástupci, soudci, kurátory pro mládež, obhájci, policisty, školou a se všemi, kteří jsou nějakým způsobem trestnou činností dotčeni (52).

1.6.2 Probační program jako výchovné opatření

Probační program je výchovné opatření, kterým se rozumí především program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení osobnosti a sociálních dovedností mladistvého, a to různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem, a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným. Probační program je schválen ministrem spravedlnosti a zapsán do seznamu probačních programů vedeného Ministerstvem spravedlnosti **(82)**.

Probační program je alternativa k odkloněnému trestnímu řízení pro mladistvé i děti, kteří se dopustili nějakého provinění, tedy činu jinak trestného. Určen je zejména pro prvopachatele ve věku 15 až 18 let. Tito klienti probační a mediační služby jsou do programu zařazováni po dobrovolném souhlasu s absolvováním programu. Tím nejvýznamnějším cílem programu je snížit riziko opakování trestné činnosti u dětí a mladistvých prostřednictvím posilování právního vědomí a odpovědnosti za své jednání. Tematicky je program zaměřen na právní a sociální znalosti a dovednosti. Program tvoří 36 – 42 výukových hodin v časovém intervalu 2x – 6x měsíčně. Jeden výukový den se skládá z 2 – 4 hodin. V rámci tohoto programu je stanoven maximální počet účastníků ve skupině na 12 **(56)**.

Probační program „*Právo pro každý den*“ je posledním národním probačním programem, který je v současné době realizován také v rámci Jihočeského kraje **(17)**. Je to interaktivní program, založený na fungování společnosti, zákonech a lidských právech s aktivním zapojením všech zúčastněných. Program vychází z předpokladu, že mladí lidé, kteří se dostali do konfliktu se zákonem, často nemají dostatečné právní povědomí, nedomyšlejí důsledky svého jednání, ale také jim chybí základní sociální znalosti a dovednosti, jejichž rozvojem je podporována prevence dalšího protiprávního jednání **(56)**.

Do budoucna by měla být řešena otázka počtu, ale též dostupnosti probačních programů. Zatím jsou nabízeny organizacemi sídlícími spíše ve větších městech. Dalším úkolem je usilovat o co nejširší rozsah nabídky a dostupnosti akreditovaných programů, s cílem zajistit takový probační program, který by odpovídal individuálním potřebám každého klienta (63).

1.7 Orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) a jeho úloha v trestních věcech mladistvých

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí formuluje práva a povinnosti dětí, jejich rodičů, sociálních pracovníků a státních úřadů při ochraně dětí. Jeho hlavním principem je zájem a blaho dítěte, které sdílí s Úmluvou o právech dítěte (3).

Důležitým pravidlem pro činnost orgánů sociálně-právní ochrany je princip preventivního působení na rodinné vztahy v případě, že jsou zasaženy tak, že přichází v úvahu působení veřejné moci. Důraz je také kladen na ochranu dětí před sociálně nežádoucími jevy, jako například prevence rizikového chování dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patologických vlivů (26).

§ 1 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí vymezuje sociálně-právní ochranu dětí jako:

- a) ochranu práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu
- b) ochrany oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění
- c) působení směřující k obnovení narušených vztahů v rodině

Významným hlediskem poskytování SPOD je nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí.

Zákon vymezuje okruh dětí, na které se sociálně-právní ochrana vztahuje. Nelze však jej vymezit taxativně, neboť je mnoho situací, do kterých se děti dostávají, a nelze je tedy konkrétně v zákoně vyjádřit. Jedná se především o děti, které vedou nemravný nebo zahálčivý způsob života, který spočívá zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin,

jde-li o osoby mladší 15 let, spáchaly čin, který by byl jinak trestný, soustavně či opakovaně páchají přestupky nebo jinak narušují společenské soužití (45). Pracovníky, kteří pracují s dětmi vyžadujícími zvýšenou pozornost, jsou kurátoři pro děti do patnácti let a mládež (11).

Oblast problémů, které řeší kurátor pro děti a mládež

- trestná činnost dětí do 15 let
- trestná činnost mladistvých od 15 do 18 let
- zastupování dětí a mladistvých před Komisí při projednávání přestupků
- záškoláctví
- útěky z domova
- užívání návykových látek u dětí a mladistvých
- výchovné problémy dětí v rodině, ve škole i na veřejnosti

1.8 Nový trestní zákoník

Nutnost změny trestního zákoníku si v každodenní práci s pachateli a oběťmi trestních činů uvědomovali nejen soudci, advokáti či státní zástupci, ale též například policisté či psychiatři. Nově přijatý trestní zákoník nabude účinnosti 1. 1. 2010. Dne 9. února byl publikován ve Sbírce zákonů pod číslem 40/2009 (59). Lze jej pokládat za propracovaný dokument zkušeností a znalostí odborníků na trestní právo, který je možné stavět na úroveň moderních zákoníků moderních demokratických zemí. Nový zákoník mění pořadí hodnot. Udává, že zákon musí v první řadě ochraňovat člověka jako jednotlivce, především jeho základní práva a svobody. Zároveň přísněji trestá vážné zločiny, ale nově bude zavedena také kategorie přečinů, u kterých může být trest odnětí svobody nahrazen alternativním druhem trestu, pokud to povaha spáchaného činu umožní (47).

1.8.1 Některé změny a přínosy nového trestního zákoníku

Zpřísnění postihů za nejzávažnější trestné

Jde o zločiny proti životu a zdraví (vražda, úmyslné ublížení na zdraví apod.) a některé trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti v oblasti sexuální (znásilnění). Reakcí na prohlubující se konflikty ve společnosti, nové formy trestné činnosti, stoupající brutalitu pachatelů, mezinárodní zločin a závažnost činů došlo ke zpřísnění v této oblasti. V této souvislosti se zvyšuje obecná horní hranice sazby trestu odnětí svobody z dosavadních 15 na 20 let. Výjimečným trestem bude kromě doživotí i trest odnětí svobody od 20 do 30 let, čímž se tento druh výjimečného trestu více přibližuje trestu doživotnímu. V závislosti na vývoji společnosti, společenských vztahů, a tím i nových nežádoucích jevů, zavádí nový trestní zákoník také některé nové trestné činy, jako např. tzv. *stalking*. Jedná se o závažnější případy pronásledování nebo slídění, které jsou podle platné úpravy trestněprávně nepostižitelné (48).

Alternativní tresty

posílí svou roli a stanou se jednou z hlavních nových koncepčních změn. Trest odnětí svobody má být uložen zejména tam, kde je nutno pachatele izolovat od společnosti. V případě méně závažné trestné činnosti mohou být často účinnější tzv. alternativní tresty než vězení. Jedná se například o trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest, zákaz činnosti aj. Nově se zavádí alternativní trest domácího vězení či zákaz vstupu na kulturní, sportovní a jiné společenské akce až do deseti let (46).

Domácí vězení

Za méně závažné trestné činy bude možné nově uložit trest domácího vězení. Tento trest následuje osvědčenou praxi v mnoha evropských zemích. Tato alternativa trestu umožňuje postihnout pachatele, aniž by musel opustit rodinu a vzdát se načas pracovních návyků. Tím přináší úsporu nákladů na výkon trestu. Odsouzený bude povinen zdržovat se v zákonem stanovené době výhradně ve svém obydlí. Kontrolu bude zajišťovat elektronický monitorovací systém (náramek) a pracovník Probační a mediační služby (46).

Snížení hranice trestní odpovědnosti na 14 let

V průběhu přípravy této nové kodifikace se vedly rozsáhlé odborné debaty a polemiky. Konečné rozhodnutí poslanecké sněmovny bylo ovlivněno zejména stále rostoucí agresivitou a brutalitou čtrnáctiletých pachatelů trestných činů a vyspělostí dnešních čtrnáctiletých dětí (47).

§ 25 nového trestního zákona:

Kdo v době spáchání trestného činu nedovršil čtrnáctý rok věku, není trestně odpovědný (72).

Snaha o větší vyváženost prevence a represe na poli trestní politiky

Podobně jako jiné moderní trestní kodexy evropských států vychází i tento nový trestní zákoník z přesvědčení, že ochranu demokratického společenského a státního zřízení, práv a svobod jednotlivců, ochranu jejich života, zdraví a majetku je třeba dosahovat zejména prostředky mimotrestními. Na protiprávní jednání je potřeba reagovat prostředky trestního práva až v krajních situacích, což odpovídá jedné ze základních zásad trestního práva, tzv. *zásadě subsidiarity*. Úspěšná trestní politika se proto zakládá na vhodném vyvažování prevence a represe (47).

1.9 Rodina a její funkce v životě dítěte

Rodina, jakožto malá sociální skupina má nezastupitelnou úlohu v socializaci člověka (5). Pro dítě je nejvýznamnější sociální skupinou, která zásadním způsobem také ovlivňuje rozvoj jeho psychiky. Působí na něho také biologicky i sociálně. Poskytuje dítěti základní zkušenosti a tím je pro dítě velmi důležitá. Vytváří se zde mimo jiné morální představy člověka, které formují jeho budoucí názory, přesvědčení a sociální chování. Tyto zkušenosti mají vliv na způsob, jakým bude dítě chápat různé informace, jak je bude interpretovat a jak na ně bude reagovat (74, 42, 12). Rodina zprostředkovává člověku mnoho poznatků, učí jej, jak se chovat k ostatním bez obavy ze sankcí za porušení pravidel. Udává pravidla a poskytuje dítěti mantinely, ve kterých se může svobodně pohybovat. Jestliže nejsou tyto mantinely jasně dané, mění své uspořádání nebo dokonce chybí, dítě vnímá takovou situaci jako ohrožení sama sebe, své jistoty, a hledá tyto hranice mimo rodinu (76).

Rodina je ale také tradičně považována za hlavní faktor, který svým selháváním umožňuje dětem například kriminální chování. Rodina však není neměnná instituce, její funkce se v novodobé historii významně změnily. V západoevropských státech tradiční pojítka rodiny ztrácejí na významu. Rodiny vyvíjejí velký tlak na vzdělávání svých dětí. Nefunkčních rodin bude v evropských zemích nevyhnutelně přibývat a také bude dále sílit tlak na to, aby jejich funkce přebíraly státní orgány, případně jiné subjekty (39).

Chování dítěte je reakcí na jednání dospělých v nejširším slova smyslu a vypovídá mnoho o tom, jak jsou naplňovány jeho základní potřeby a jak jsou respektována jeho práva. Rodina vychovává člověka, škola a společnost občana (75).

Výchova by měla směřovat k rozvoji osobnosti, k posilování úcty k lidským právům a základním svobodám, též k posilování úcty k rodičům, národním hodnotám své země i jiných civilizací. Dále se má výchova zaměřovat na přípravu dítěte na život ve svobodné společnosti v míru a přátelství, snášenlivosti a rovnosti národů, etnických, národnostních a náboženských skupin (3). Rodiče by měli s dětmi mluvit o zákonech, které nedovolují krást či zabíjet lidi. Stejně důležité je zmiňovat se například o dopravních pravidlech, kterými se řídí řidiči aut, aby byl provoz na silnicích

bezpečnější. Stejně důležitá jsou ovšem pravidla stanovená uvnitř každé rodiny, aby se v ní každý cítil co nejlépe a věděl, co se od něj očekává (9).

1.9.1 Výchova k rodičovství

Rodiče často projevují starost, zdali se má sexuální výchova realizovat ve škole, zdali děti nebudou do sexuálních praktik zasvěceny předčasně a zda jim to nebude škodit. Zde by nemělo jistě chybět vzdělávání a osvěta v této problematice. Sem lze zařadit vzdělávací programy, školní i mimoškolní, televizní či rozhlasové, v nichž se probírají otázky lidské sexuality, lásky, erotických či pohlavních vztahů. Antikoncepční praktikou je ale také sexuální zdrženlivost a sebeovládání. V povědomí veřejnosti převládá názor, že antikoncepce je tou nejvýznamnější prevencí nechtěného těhotenství, takže o ničem jiném již nemusí být řeč. Výzkumy však ukazují, že jakékoliv antikoncepční praktiky a techniky jsou účinné pouze tehdy, pokud jsou ovládány odpovědnou zralou osobností. Odpovědností je zde myšlena odpovědnost k sobě samému, ale i k tomu druhému v partnerském vztahu (37). Mladí lidé však zastávají názor, že pohlavní styk mezi mladistvými či nezletilými není v současné době až takovou zvláštností. Norma, která toto zakazuje je akceptována spíše omezeně (77). V současnosti ovšem představuje důležitou oblast prevence HIV/AIDS. Zde je nutné hovořit nejen o předcházení rizikového sexuálního chování, ale o podpoře celkového duševního zdraví (36). Období dospívání je v tomto směru rozhodující pro uspokojivé převzetí pozdějších manželských a rodičovských rolí (31, 38).

1.9.2 Potřeby dítěte

Mezi nejčastěji citovaný model přirozených potřeb každého člověka patří model amerického psychologa A. Maslowa, který rozlišuje potřebu přežití, potřebu rozvoje a potřebu seberealizace (57).

To důležité, co dítě potřebuje nejvíce, mít zpětnou vazbu, tedy informaci o tom, že je akceptováno a že je očekávána jeho participace. Pokud je dítěti dána možnost participovat, znamená to, že je akceptováno a nejsou mu upírána jeho práva. Jen tak

začne dítě přebírat svoji zodpovědnost a učit se své nejdůležitější roli, být hodnotným člověkem. Tato skutečnost zvyšuje výraznou měrou motivaci dítěte. Jestliže nejsou dítěti upírána jeho práva, znamená to také, že jsou naplňovány jeho základní potřeby. Pokud nejsou jejich základní potřeby naplňovány, jejím následkem je dezintegrace dětí, která se projevuje v jejich chování a může vést k rozvoji sociálně nežádoucího jednání **(75)**.

Právo participace dítěte pojednává o respektování názoru dítěte ve všech záležitostech, které se ho týkají. V případě rozvodu rodičů jsou ale vedena dlouhá jednání o rozdělení majetku a na názor dítěte, s kým by chtělo po rozchodu rodičů dítě žít, se většinou nikdo nedotazuje, i když je připraveno své přání sdělit, a to i v případě, kdy se jedná o dítě starší dvanácti let. Stanovisko dítěte je obvykle soudu sdělováno prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí či znalcem, pokud je ve věci požadován znalecký posudek **(1)**.

Výzkum, který realizoval UNICEF v roce 2001 ukázal, že téměř polovina českých dětí uvádí, že jejich názor není dostatečně nebo vůbec brán v úvahu při rozhodování o věcech, které se jich týkají a čtvrtina není schopna uvést jediné své právo **(1)**.

Potřeby dítěte zabezpečuje rodina, ale i škola. Úkolem rodiny je nejen dbát o základní životní potřeby a ochranu zdraví, ale též o rozvoj schopností a zájmů dítěte. Funkční rodina svými přirozenými projevy citové náklonnosti a přístupem k problémům dítěte pro něj vytváří zázemí a buduje pocit jistoty a bezpečí. Škola ovlivňuje především rozvoj poznání. Její nezanedbatelnou úlohou je ale také přispívat dítěti k uspokojování jeho potřeby seberealizace, k vytváření pocitu bezpečí, jistoty a budovat jeho zdravé sebevědomí **(57)**.

Socio-ekonomické zázemí rodiny dítěte, vzdělanostní úroveň jeho rodičů, kultura rodinného života, osobní zkušenost s nejrůznějšími sociálními situacemi a událostmi mohou dítě na straně jedné významně znevýhodňovat, na druhé straně mu mohou výrazně pomoci při jeho startu do života **(75)**.

Rizikovým faktorem je pro dítě nepochybně také nepřítomnost jedné či druhé rodičovské osoby. Přítomnost nevlastního rodiče může být pro dítě komplikací, ale i přínosem. Děti vychovávané pouze jedním z rodičů mají podle srovnávacích mezinárodních studií o něco horší výsledky ve škole, více zdravotních či psychických problémů a též více střetů se zákonem než děti ze srovnatelné socioekonomické vrstvy, které vyrůstají s oběma rodiči. Podle výzkumů přítomnost otce v rodině jasně ukazuje jako faktor, který brání například delikvenci syna (39).

Dospívání je období velkých ideálů, počátku teorií a jednoduchých adaptací k realitě. V adolescenci je často popisován prudký citový a sociální vývoj, ne vždy je ale chápáno, že jeho nezbytnou a předběžnou podmínkou je přeměna myšlení, která umožňuje jedinci pracovat s hypotézami a usuzovat o výrocích bez přímé souvislosti s konkrétním reálným konstatováním (50).

Pro rozvoj psychiky každého člověka je nejvýznamnější působení sociokulturního prostředí, a to zejména prostředí rodinného. Neméně významný je vliv vrstevníků. Vývoj se děje prostřednictvím zrání a učení (74).

Povinnosti dítěte

Při tolik zmiňované rovnosti dětí a dospělých je vhodné položit si otázku, jak dosáhnout žádoucího výchovného a socializačního procesu dětí bez určité míry rodičovské autority. Náš zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.) ve svých ustanoveních ukládá dětem pouze povinnost účastnit se aktivně rodinného života a podle svých možností se na jeho zajištění také hmotně podílet. V současné době též platí povinnost dětí rodiče ctít a respektovat je (8).

1.10 Škola a její funkce

Škola je sociální institucí, jejíž úlohou je pomáhat každému všestranně se rozvíjet fyzicky, psychicky, mravně a sociálně **(12)**. Je pro dítě pracovním prostředím, v němž tráví podstatnou část dne, získává zde potřebné vědomosti, dovednosti a návyky. Je všeobecně známé, že tyto vědomosti, dovednosti a návyky se lépe osvojují, pokud má žák k těmto učebním činnostem vytvořen kladný vztah. Tyto děti nemají zpravidla ve škole problémy a řádně prospívají **(85)**.

Vztah dítěte ke škole souvisí s velmi rozšířenou problematikou, jakou je v poslední době záškoláctví. Záškoláctví je vědomé a úmyslné zameškávání školního vyučování. Žák se z vlastní vůle a většinou bez vědomí rodičů vyhýbá pobytu ve škole. Často má souvislost se školním neúspěchem žáka a objevuje se u starších dětí. Tento jev má tendenci se prohlubovat **(84)**. Záškoláctví obvykle chápáno jako porušení školního řádu, ve skutečnosti se však jedná o provinění vůči školskému zákonu **(66)**.

1.10.1 Minimální preventivní program

Minimální preventivní program je konkrétní dokument školy, který je zaměřen zejména na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich sociální a osobnostní rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikačních dovedností. Je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, vyžaduje pestrost forem preventivní práce s žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci žáků konkrétní školy. Zpracován je vždy na jeden školní rok školním metodikem prevence, podléhá kontrole České školní inspekce a je průběžně vyhodnocován **(40)**.

Minimální preventivní programy, které jsou ve školách a školských zařízeních uplatňované, by měly být v obecné rovině zaměřeny zejména na významné oblasti jako napomáhání mládeži formovat postoje ke společenským hodnotám – budování úcty k zákonům, posilování právního povědomí, zdravé postoje ke konvencím atd. **(19)**.

1.10.2 Metodický pokyn k primární prevenci sociálně nežádoucích jevů ve školách a školských zařízeních

Metodický pokyn MŠMT k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mladistvých zařazuje mezi sociálně nežádoucí jevy právě u dětí a mladistvých širokou škálu výchovných problémů a poruch, poruch chování včetně zneužívání návykových látek. Patří sem prevence kouření a alkoholismu, drogových závislostí, virtuálních drog (počítače, televize, video), patologického hráčství (gambling), kriminality a delikvence, záškoláctví, šikanování, vandalismu, násilného chování, xenofobie, rasismu, intolerance a antisemitismu. Velmi důležitá je proto výchova ke zdravému způsobu života, především ve školách a školských zařízeních. Nejčastěji se tak děje formou primární prevence, která by jedince měla zasáhnout ještě před rozvinutím různých specifických poruch (40, 21).

Požadavek informovat děti o svých právech znamená, že mají svá práva pochopit nejen jako nezadatelná, ale především v jednotě s jejich povinnostmi a respektem vůči stejným právům druhých lidí (16).

1.11 Primární prevence

Nespecifická primární prevence zahrnuje jakékoliv aktivity, které podporují zdravý životní styl a osvojování vhodného sociálního chování prostřednictvím smysluplné organizace volného času, jedná se například o zájmové, sportovní či jiné volnočasové aktivity a programy, které vedou k dodržování určitých společenských pravidel, zdravého rozvoje osobnosti a k odpovědnosti za sebe a své jednání (40, 20).

Specifická primární prevence je realizována prostřednictvím programů a aktivit, která je zaměřena specificky na předcházení a omezování výskytu jednotlivých forem rizikového chování.

Specifickou primární prevenci lze dále rozdělit na:

- ✓ *všeobecnou prevenci*, která směřuje na širší populaci, aniž by byl předtím zjišťován rozsah rizika či problému
- ✓ *selektivní prevenci*, jež je zaměřena na žáky, u kterých lze předpokládat zvýšený výskyt rizikového chování **(40)**
- ✓ *indikovanou prevenci* zaměřující se na jednotlivce a skupiny, u nichž byl zaznamenán vyšší výskyt rizikových faktorů v oblasti chování, problematických vztahů ve škole, v rodině nebo mezi vrstevníky **(43)**

Efektivní primární prevence – Jejím předmětem jsou komplexní, kontinuální a interaktivní programy, zejména programy pomáhající čelit žákům sociálnímu tlaku, zaměřené na zkvalitnění komunikace, nenásilné zvládnání konfliktů, odmítání návykových látek, posilování právního povědomí, zvyšování zdravého sebevědomí, zvládnání stresu apod.

Neúčinná primární prevence je soubor krátkodobých aktivit, které nesplňují účel primární prevence. Jedná se např. o citové apely, zastrašování, pouhé předávání informací, samostatně realizované jednorázové akce či potlačování diskuse. Promítání filmu či hromadné aktivity by měly být pouze doplňkem, na který by měla vždy navazovat diskuse v malých skupinkách **(40)**.

1.11.1 Primární prevence ve škole

Škola jako sociální instituce by měla být místem, kde se děti učí svá práva žít, respektovat, vnímat a chránit, ale též se bránit proti ohrožujícím vlivům **(16)**.

Primární prevence je hlavním principem strategie prevence sociálně nežádoucích jevů u dětí a mládeže ve školství. Základem je výchova žáků ke zdravému životnímu stylu, k zachování integrity osobnosti a osvojení pozitivního sociálního chování. Jedná se o působnost prevence ve výše uvedených oblastech s cílem zabránit výskytu

rizikového chování v daných oblastech, nebo co nejvíce eliminovat škody působené jejich výskytem mezi žáky **(40)**.

S prevencí sociálně nežádoucích jevů je důležité začít již od útlého věku, to znamená v nižších ročnících základních škol, nejlépe už od mateřské školy. Velice důležitou úlohu zde představuje učitel. Pokládá základy, na kterých mladí lidé budou dále stavět. Může žáky naplňovat pozitivními postoji, ale též neúctou či pohrdáním. V průběhu prvních pěti let povinné školní docházky rozhodují učitelé z velké části o postoji dětí k autoritě a o výchovném prostředí na dalších stupních školy. V tomto směru je důležité si uvědomit, že realizace preventivních strategií a metod není pouze záležitostí odborníků (učitelé, psychologové, sociální pedagogové atd.), ale především rodičů, potažmo celé společnosti. Zde se jedná o nepřímou (nespecifickou) prevenci. Spočívá zejména v kvalitní spolupráci rodičů a učitelů a oboustranném vstřícném přístupu. Škola nemůže nahradit rodičovskou úlohu a rodiče naopak nemohou suplovat úlohu školy **(19)**.

Vhodně zvolená nespecifická primární prevence sociálně nežádoucích jevů by měla dosáhnout zejména změny v kvalitě postojů mladých lidí, cílenosti a adekvátnosti informací již na prvním stupni základní školy. Tento typ prevence má hlavní význam pro utváření osobnosti dítěte. Kvalita této prevence se naplňuje pouze dlouhodobým a systematickým trváním. K tomu slouží minimální preventivní program, který zaručuje kvalitní a efektivní práci s pozdější dobrou návazností na druhém stupni základních škol **(19)**.

Preventivní programy by měly vést také k tomu, aby si mladí lidé uvědomovali to, že užívání drog s sebou přináší velká zdravotní a sociální rizika, že užívání drog není společensky vnímáno jako „normální“ a že převážná část společnosti drogy neužívá. Kromě informací o nebezpečnosti užívání drog je třeba prostřednictvím preventivních programů nabízet také alternativu ve formě zdravého životního stylu. Ve školním prostředí je nutné mimo programů všeobecné prevence využívat specifických programů prevence selektivní **(21)**. Ke zvýšení efektivity prevence je velmi důležité, aby ve škole panovala atmosféra důvěry a bezpečí **(60)**.

1.11.2 Základní aspekty výchovy k lidským právům (a povinnostem)

- ✓ Výchova k lidským právům by měla zdůrazňovat rovnost všech před zákonem, rovnost příležitostí a podporovat respekt pro práva dětí a rozvoj jejich osobnosti
- ✓ Výchova musí jasně dávat najevo, že každé právo v sobě zahrnuje i odpovědnost, tedy povinnost, k ostatním lidem a ke společnosti jako celku, to znamená, že svoboda jednotlivce je nutně omezena stejnou svobodou druhých **(28)**
- ✓ Výchova k lidským právům není jejich vyučování, ale vytváření příležitostí, jak v souladu s lidskými právy v životě žít **(61)**
- ✓ Výchova k lidským právům je osvojování zvyků, dobrého chování, postojů, morálních kodexů a hodnot
- ✓ Tato výchova znamená aktivní podporu demokracie, tolerance, mezinárodního porozumění, míru a osobní zodpovědnosti **(28)**

Komplexní přehled výchovy k lidským právům je uveden v příloze pod číslem 2.

2 Cíl práce a hypotézy

2.1 Cíl práce

Cílem této diplomové práce je zmapovat rozsah právního povědomí u žáků končících povinnou školní docházkou a realizovanou primární prevencí právního povědomí ve školách.

2.2 Hypotézy

Hypotézy budou stanoveny v závěru této práce na základě kvalitativního výzkumu.

3 Metodika

Tato práce se zakládá na kvalitativním výzkumu, jehož nástrojem sběru dat je polostandardizovaný rozhovor. Tímto způsobem lze od respondentů získat komplexní a detailní informace (6, 70).

Kvalitativní výzkum je subjektivním přístupem a pracuje s malým souborem respondentů bez statistické reprezentativnosti (2).

Kvalitativní metody se používají pro monitorování měnících se podmínek, zvláště tehdy, pokud je povaha změn neznámá či ji nelze předpovídat. Zkoumané osoby se mohou vyjadřovat podle vlastního uvážení, výzkumník je odpovědný za identifikaci a potvrzení kulturních vzorců a za prezentaci nálezů. Slova pocházejí od osob, kterých se zkoumaná problematika bezprostředně týká, a v rámci jejich kulturního prostředí jsou platná (80).

3.1 Použitá metoda

Výzkum kvalitativního přístupu byl realizován pomocí individuálního polostandardizovaného rozhovoru, který byl rozdělen do dvou okruhů. První část se týkala především základních znalostí z trestního, občanského a pracovního práva, druhá část byla zaměřena na rozsah a funkčnost primární prevence právního povědomí realizovanou ve škole.

Rozhovor obsahoval celkem 36 otázek. Záznamový arch s otázkami rozhovoru uvádím v příloze pod číslem 5. Úvodní otázky přibližují respondentův prospěch a zkušenosti se záškoláctvím. Následující otázky již kladou důraz na zkoumanou problematiku, tedy otázky, které se týkají právního povědomí a realizované primární prevence ve škole. Otázky byly modifikovány s přihlédnutím na cílovou skupinu, tedy žáky 9. třídy. Otázky byly především otevřené, ale též i uzavřené. Individuální rozhovor

s respondentem trval cca 1, 5 hodiny. Na základě nastudovaného materiálu a následně provedeného předvýzkumu byly v rozhovoru zvoleny otázky týkající se některých základních znalostí z trestního, pracovního a občanského práva, byly zde zakomponovány také otázky z oblasti drogové problematiky, a nakonec byl rozhovor zaměřen na v tomto směru realizovanou primární prevenci ve škole. V závěru rozhovoru byl též kladen důraz na informovanost respondentů o této problematice.

3.2 Charakteristika výzkumného souboru

Jak již bylo zmíněno výše, před zahájením samotného výzkumného šetření byl realizován předvýzkum, s jehož pomocí byla zkoumána funkčnost a úplnost otázek rozhovoru. Výzkumný vzorek byl proveden kvótním výběrem, přičemž kvótou byl věk, pohlaví a žák příslušné třídy předem vytipované ZŠ. Celkový výzkumný soubor tvořilo 21 respondentů 9. třídy ze dvou základních škol v okrese České Budějovice. Tyto školy byly náhodně vybrány. Dotazníkového šetření se zúčastnilo jedenáct děvčat a deset chlapců. Poté byly pozměněny formulace některých otázek a jedna byla vyřazena, jelikož pro tento výzkum byla shledána jako nepodstatná.

Sběr dat pro kvalitativní výzkum byl tedy proveden metodou individuálního polostandardizovaného rozhovoru prostřednictvím osobního kontaktu v březnu a dubnu 2009. Soubor respondentů tvořili žáci 9. tříd z mého okolí. Bylo osloveno celkem 10 respondentů (5 dívek a 5 chlapců).

Rozhovory byly provedeny po osobním kontaktu se všemi respondenty, kteří souhlasili, abych na základě jejich odpovědí tento výzkum realizovala.

Všechny rozhovory byly provedeny osobně v předem dohodnutý čas. Vždy bylo vybráno takové místo, kde byl klid a nepůsobily zde rušivé elementy. Každý respondent byl seznámen s tím, že rozhovor je anonymní. Právě informace o anonymitě výzkumu respektuje diskretnost informací a umožňuje respondentovi větší otevřenost ve svých

odpovědích. Dále bylo též každému zdůrazněno, jaký je cíl tohoto výzkumu a že odpovědi, které sdělí, budou použity pro tuto diplomovou práci a zkoumány pouze jako souhrnné výsledky.

4 Výsledky

4.1 Výsledky výzkumu na základě odpovědí respondentů na otázky rozhovoru

Respondent 1: Chlapec, 15 let

První otázka rozhovoru zněla: Jak bys ohodnotil svůj celkový prospěch ve škole? Respondent odpověděl: „Myslím, že můj prospěch je tak průměrný.“

Druhá otázka zjišťovala zkušenosti se záškoláctvím. Zde odpověď zněla: „Ne, ještě nikdy jsem nešel za školu.“ Další otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na to respondent odpověděl: „Myslím, že to není porušování předpisů nebo zákonů.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondent odpověděl: „To nevím, představím si nějaký zákon.“ V další otázce byl respondent vyzván, aby vybral ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Tím byl ovšem respondent poněkud zaskočen. Jeho odpověď zněla: „Ústava? Co je Ústava? Já vůbec nevím, co je Ústava.“ Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondent odpověděl, že jsou to pravidla, která by se měla dodržovat. Následující otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „Aby tady nebyli vrazi, a vůbec, aby nebyl ve státě nepořádek.“ Dále byl respondent vyzván, aby uvedl příklad nějakého zákona. Na to respondent odpověděl, že nezná žádný zákon.

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Člověk může pracovat od sedmnácti let.“ Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondent odpověděl takto: „Musí se, ten zaměstnanec s tím zaměstnavatelem, domluvit na pracovní době, pracovních podmínkách, domluvit se na výplatě a asi sepsat nějakou tu smlouvu.“ „Řekl bych, že vzniká už dnem uzavření pracovní smlouvy.“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondent správně odpověděl: „To je patnáct let.“ Ovšem o snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let respondent nic nevěděl. Odpověděl: „Ne, nic mi to neříká, o tom nic nevím.“

Otázka „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ byla správně zodpovězena, respondent zde odpověděl: „Od osmnácti let.“ Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondent nejistě odpověděl: „Sociálka? Policie?“ Další otázka se tázala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde respondent odpověděl: „Buď policie, nebo ten, komu někdo ublížil.“ Otázka „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ byla zodpovězena správně: „Soudce.“

Účelem trestu je dle respondenta toto: „Aby to už nikdy ten dotyčný neudělal, aby si to pamatoval, a aby byl ve společnosti pořádek.“ Otázka následující „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ byla zodpovězena takto: „Myslím si, že určitě nějakým způsobem jo, ale jak, to fakt nevím, teď si opravdu nevzpomenu.“ V další otázce byl respondent vyzván, aby uvedl některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „No, tak odnětí svobody, podmínka, jako že ho nezavrou, ale musí sekat dobrotu, a třeba veřejné práce.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondent ví o existenci nějakého právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Respondent odpověděl: „Jo, asi jo, podle něčeho postupovat musí, ale fakt nevím, co je to za zákon.“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondent uvedl 14 let (otázka 21), za zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku uvedl dostatečný věk. A k tomu dodal: „Asi osmnáct?“ Respondent dále nevěděl, kdo je kurátor pro děti a mládež.

Dále byl vyzván, aby uvedl rizika užívání drog: „Určitě závislost, pod vlivem drog nevíš, co děláš, nezvládáš sebeovládání.“ Droga byla respondentem definována takto: „Je to nějaká návyková látka, která může v podstatě i zabít, když se ten dotyčný třeba předávkuje.“ Za společensky tolerovanou drogu respondent považuje kouření nebo alkohol. Marihuanu považuje za návykovou látku a dodává: „Jo, já myslím, že návyková je, člověk, který „hulí“, je pak takový zpomalený. Určitě ho to nějak ovlivní.“ Na otázku, zda je marihuana v ČR legální respondent odpověděl: „Ne, není legální.“ Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, který nabídne

mladistvému drogu, aniž by ji užil, byla zodpovězena: „Ano může, za to, že to má ten dotyčný u sebe, za to, že mi ji jenom nabídne, to asi ne.“ K dalším otázkám respondent uvedl, že v ČR je užívání drog trestné a též i držení drog v jakémkoliv množství.

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondent hodnotil známkou 1 až 5 jako ve škole: „Tak doma (v rodině) je to tak průměr, ve škole bych dal asi dvojku, tam jeto o něco lepší, v televizi taky tak průměr, na internetu je to za pět, internet nemám a ve škole nic takového nevyhledávám, od kamarádů, tak za čtyři a z knih taky za pět, já nečtu.“

Způsob, jakým respondent získává ve škole informace o svých právech a povinnostech, je pouze předmět občanská nauka. Dále k tomu dodává: „Jen v rámci občanky, žádné odborné přednášky nebo besedy se u nás nekonají.“

Na otázku „V jaké jsi byl třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondent odpověděl: „Asi v sedmičce.“ K otázce 35 uvedl, že ve škole nikdy žádné problémy z důvodu porušení zákona neměl.

Poslední otázka zjišťovala, zda má respondent dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď upřesnil. Zde respondent odpověděl takto: „Dal bych asi béčko, myslím si, že mám dostatek informací z téhle oblasti, ale určitě bych uvítal víc informací.“

Respondent 2: Chlapec, 15 let

Respondent svůj celkový prospěch ve škole ohodnotil následovně: „Já to vidím asi tak na dvojku, z češtiny je to sice trochu horší, ale ten celkový průměr je asi dvojka.“

Druhá otázka týkající se zkušenosti se záškoláctvím byla zodpovězena následovně: „No, jednou jsem šel za školu, nikdo se to nedozvěděl, ani doma.“ „A zkusil jsem to fakt akorát jednou.“ Další otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na to respondent odpověděl: „Asi jsem porušil školní řád?“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondent odpověděl: „No, že každý, kdo má občanský průkaz, tak je chráněn zákonem, právem.“ V další otázce byl respondent vyzván, aby vybral ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Tím byl ovšem zaskočen stejně jako Respondent 1. Jeho odpověď zněla: „Já ani nevím, co to ta Ústava je.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondent odpověděl: „Je to nějaká listina požadavků, podle kterých se lidé, občané řídí.“ „Teda měli by se tím řídit.“ Následující otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „No, řekněme, že ty zákony někdo napsal právě proto, aby se podle nich lidé řídili.“ Dále byl respondent vyzván, aby uvedl nějaký příklad zákona. Na to respondent odpověděl, že žádný zákon nezná.

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Já myslím, že až od osmnácti let.“ Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondent ne příliš jistě odpověděl: „No, asi smlouvou, dnem jejího uzavření?“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondent trochu nejistě odpověděl „Trestní odpovědnost je od patnácti, ne?“ Avšak o snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let respondent nevěděl. Otázka „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ byla však nesprávně zodpovězena, respondent zde odpověděl: „Taky od patnácti.“ Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondent též nejistě odpověděl: „Policie a soud, asi.“

Další otázka se tázala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde respondent odpověděl: „No, já bych řekl, že policie.“ Na otázku 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ odpověděl: „To je soud.“

Účelem trestu je dle respondenta toto: „Zabránit tomu lumpovi, aby to už znova neudělal, a tím vlastně taky chránit všechny ostatní před takovými zločinci.“ Otázka následující „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ byla zodpovězena takto: „No...(odmlčení), když jsem kradl v obchodě, ale bylo to jen jednou, když jsem byl mladší.“ V další otázce byl respondent vyzván, aby uvedl některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „Třeba nějaká pokuta, domácí vězení nebo ty..., prospěšné práce.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondent ví o existenci právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Respondent odpověděl: „Myslím, že nic takového není.“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondent uvedl patnáct let.

K otázce 22, která zjišťovala zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku, uvedl: „No, je tam rozhodující věk, myslím, že nemusí být ti dva zrovna zletilí, ale musí to být stanoveno soudně.“ Na otázku „Kdo je kurátor pro děti a mládež?“ odpověděl: „To je ten na sociálce, ne?“ „Na sociální ochraně nebo je to právní ochrana, já nevím.“

Dále byl vyzván, aby uvedl rizika užívání drog. Zde zazněla stručná odpověď: „Nakažení virem HIV a následně pak AIDS.“ Droga byla respondentem definována jako návyková látka, která není legální.

Za společensky tolerovanou drogu respondent považuje například kávu či PC. Respondent k tomu dodává: „Já myslím, že někdo je závislý i na kafi, a pije ho skoro každý.“ „Pak třeba i hraní na počítači leze na mozek, a určitě taky kouření a alkohol. Na otázku, zda považuje marihuanu za návykovou látku, odpověděl: „Myslím, že ta je určitě návyková.“ Na otázku, zda je marihuana v ČR legální respondent odpověděl, že nikoliv. Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, který nabídne mladistvému drogu, aniž by ji užil, byla zodpovězena: „Asi ne, nemůže za to být nijak potrestán.“ K dalším otázkám respondent uvedl, že v ČR je užívání drog trestné a také držení drog za všech okolností.

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondent hodnotil známkou 1 až 5 jako ve škole: „*Rodině* dávám dvojku, *škole* za jedna, *televizi* taky za jedna, myslím, že z některých filmů se dá pochytit víc, než v té škole, *internet* za čtyři, *od kamarádů* za pět a *knížky* asi tak za tři.“

Způsob, jakým respondent získává ve škole informace o svých právech a povinnostech, je předmět občanská nauka a někdy internet. Na otázku „V jaké jsi byl třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondent odpověděl: „Myslím, že to byla asi tak sedmá třída, nevím to jistě, ale to by asi tak odpovídalo.“

K otázce 35 uvedl, že ve škole nikdy problémy z důvodu porušení zákona neměl a dodává: „Nikdy jsem takhle žádné problémy neměl, co se týče školy to bylo vždycky, dá se říct, v pohodě.“

Poslední otázka zjišťovala, zda má respondent dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď upřesnil. Zde respondent odpověděl takto: „Řekl bych, že nějaké informace mám, ale určitě by nebylo na škodu, kdyby těch poznatků bylo víc, takže za bé.“

Respondent 3: Chlapec, 15 let

Na první otázku rozhovoru „Jak bys ohodnotil svůj celkový prospěch ve škole?“ respondent odpověděl: „No, jestli si to ještě nějak nezkazím, tak to vypadá, že budu mít vyznamenání, takže celkový prospěch asi výborný.“

Druhá otázka zjišťovala zkušenosti se záškoláctvím. Zde zněla odpověď: „Hm, jednou jsem nechtěl psát opáčko z matiky, tak jsem se ulil, moc jsem to neuměl a nechtěl jsem si zkazit známku.“ „Žádný průšvih z toho, naštěstí, nebyl.“ Další otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na to respondent odpověděl: „Řekl bych, že záškoláctví je ve školním řádu, tak asi porušení toho školního řádu.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondent trochu zaskočen odpověděl: „Právo? “Já nevím, jak to mám popsat.“

V další otázce byl respondent vyzván, aby vybral ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Jeho odpověď zněla: „Já bych tam zařadil asi to státní zřízení, pak práva a povinnosti občanů a taky trestání těch pachatelů trestných činů.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondent odpověděl, že je to souhrn zákazů a příkazů. Následující otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „Abychom se podle nich řídili.“ Dále byl respondent vyzván, aby uvedl příklad nějakého zákona. Ten však odvětil: „Nic mě fakt nenapadá.“

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde zněla správná, i když poněkud nejistá odpověď: „Myslím, že patnáct, ne?“ Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondent odpověděl takto: „Musí podepsat smlouvu, ten zaměstnanec s tím zaměstnavatelem.“ „A důležitý je asi den uzavření té smlouvy.“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondent odpověděl: „To je taky patnáct let.“ O snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let ale respondent nic nevěděl. Odpověděl: „Ono se něco bude měnit?“ „O tom nic nevím.“

Na otázku 13 „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ odpověděl: „Způsobilost k právním úkonům, ta je až od osmnácti let.“

Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondent odpověděl: „Soud a policie.“ Další otázka se týkala na to, který orgán podává žalobu k soudu na pachatele trestného činu. Zde respondent s nejistotou odpověděl: „Asi policie, ne?“

Otázka 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ byla zodpovězena také nesprávně. Odpověď zněla: „Policie a soud.“ Účelem trestu je dle respondenta toto: „Trestá se proto, aby už nikomu dalšímu ten dotyčný nemohl ublížit, aby se z toho ponaučil a víckrát už to neudělal.“

Otázka následující „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ byla zodpovězena takto: „Nevím jak, ale určitě jo.“ „To jsou takové ty blbosti, které člověk občas dělá a nepřemýšlí u toho.“

V další otázce byl respondent vyzván, aby uvedl některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „Vězení, může to být i nějaký peněžitý trest jako pokuta, nebo třeba taky obecně prospěšné práce.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondent ví o existenci nějakého právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Respondent odpověděl: „To nevím.“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondent uvedl 15 let. K zákonem stanovené podmínce k uzavření sňatku (otázka 22) uvedl: „Musí být ta osoba zletilá, a pokud zletilá není, tak o tom může rozhodnout soud.“ „Ta minimální hranice je asi šestnáct.“

Respondent dále nevěděl, kdo je kurátor pro děti a mládež. Na tuto otázku váhavě odpověděl: „Tak to fakt nevím.“ „Nedělá tu primární prevenci ve školách?“

Dále byl vyzván, aby uvedl rizika užívání drog. Na to odpověděl: „Třeba žloutenka nebo virus HIV a tak.“

Droga byla respondentem definována (otázka 25) takto: „Je to něco, co může způsobit závislost a taky to není legální.“

Na otázku 26 „Považuješ nějakou látku za legální, společností tolerovanou drogu?“ respondent odpověděl: „Nevím, mě nic nenapadá.“ Marihuanu nepovažuje za návykovou látku (otázka 27). Na otázku 28, zda je marihuana v ČR legální, respondent odpověděl: „Jestli je u nás legální, to teda nevím.“

Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, který nabídne mladistvému drogu, aniž by ji užil, byla zodpovězena: „Ne, myslím, že nemůže.“ K dalším otázkám (otázky 30, 31) respondent uvedl, že v ČR je užívání drog trestné a též i držení drog. K otázce 31 navíc uvedl: „Ale tam je nějak to větší než malé množství látky.“

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondent hodnotil známkou 1 až 5 jako ve škole: „*Ve škole a doma (v rodině) je to tak na stejno, to bych dal dvojku, v televizi... asi trojku, na internetu se občas taky něco dozvím, takže taky dvojku, od kamarádů – tam je to tak za čtyři, a knížky nečtu – takže za pět.*

Na otázku 33 „Jakým způsobem ve škole získáváš informace o svých právech a povinnostech?“ respondent odpověděl: „Ve škole?“ „Nevím.“ Na otázku 34 „V jaké jsi byl třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondent odpověděl: „Tak to taky nevím.“

K otázce 35 „Měl jsi někdy ve škole nějaké problémy z důvodu porušení zákona?“ respondent uvedl: „Loni jsem měl průšvih kvůli alkoholu.“ „Dostal jsem ředitelskou důtku.“ Více se k incidentu vyjadřovat nechtěl.

Poslední otázka zjišťovala, zda má respondent dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď upřesnil. Zde respondent odpověděl takto: „Myslím, že těch informací určitě nemám tolik, kolik by bylo třeba.“ „Chtělo by to určitě mnohem víc informací.“

Respondent 4: Chlapec, 15 let

Svůj celkový prospěch ve škole ohodnotil jako průměrný.

Druhá otázka zjišťovala zkušenosti se záškoláctvím. Zde zněla odpověď: „Jo, jednou jsem byl – chtěl jsem se ulít z písemky.“ Další otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na to respondent odpověděl: „Možná porušení školního řádu, ne?“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondent odpověděl: „Právo?“ „Nevím, jak to popsat.“ „Vím, co to znamená, ale nevím jak to popsat.“

V další otázce byl respondent vyzván, aby vybral ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Jeho odpověď zněla: „Tak to státní zřízení, taky povinnosti a práva a ještě pracovní povinnosti občanů.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondent odpověděl: „Zákon je spis, který se nesmí porušovat.“

Následující otázka 7 zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „Proto, aby se lidé chovali slušně.“ „Aby byl ve světě pořádek.“

Dále byl respondent vyzván, aby uvedl nějaký příklad zákona. Na to respondent odpověděl: „Zákon schválnosti (*smích*), jinak nevím.“

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Asi tak od osmnácti.“

Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem (otázka 10), respondent odpověděl: „Řekl bych dnem jejího uzavření.“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondent správně odpověděl: „Od patnácti.“ O snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let respondent ale nevěděl. Odpověděl: „Ne, to nevím.“

Otázka „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ byla však nesprávně zodpovězena, respondent zde odpověděl: „To je taky patnáct let.“

Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondent též nejistě odpověděl: „Státní zastupitelství, policie a orgán právní ochrany dětí.“

Další otázka se týkala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde respondent odpověděl: „Žalobu podává policie.“

Otázka 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ byla zodpovězena správně: „Soud.“

Účelem trestu je dle respondenta toto: „Aby ten, koho odsoudí, už nemohl dál páchat trestné činy a aby se naučil žít spořádaně.“ „Jo, a taky aby ty ostatní lidi viděli, že to nemají dělat, jinak skončí taky ve vězení.“

Otázka následující „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ byla zodpovězena takto: „Nemyslím si, že bych někdy nějak porušil zákon.“

V další otázce byl respondent vyzván, aby uvedl některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „Kromě vězení bych tam taky zařadil ještě prospěšné práce, pokutu a zákaz pobytu, nebo něco takového.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondent ví o existenci právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Respondent odpověděl: „Ne, myslím, že nic takového není.“

K věkové hranici pro sexuální soužití dvou osob (otázka 21) respondent uvedl: „To není nijak omezené..., anebo jo?“ Patnáct let asi.“

K otázce 22, která zjišťovala zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku, uvedl: „Já myslím, že u sňatku je podmínkou věk, ten člověk musí být starší osmnácti let.“

Na otázku „Kdo je kurátor pro děti a mládež?“ odpověděl: „Dělá tu sociálně-právní ochranu.“

Dále byl vyzván, aby uvedl rizika užívání drog. Zde zazněla stručná odpověď: „Člověk se může snadno stát závislákem.“

Droga byla respondentem definována takto: „Podle mě je to něco návykového, co lidem škodí.“ „Třeba na zdraví.“ „A můžou kvůli drogám brzy umřít, protože jejich tělo rychle chátrá a ti lidé jsou celkově hodně slabí, prostě trosky.“

Na otázku 26 „Považuješ nějakou látku za legální, společností tolerovanou drogu?“ respondent odpověděl: „Je to všechno, co člověka nutí, aby tu určitou věc dělal, třeba počítač – někteří si nedokážou představit, že by jeden den nemohli sedět

u počítače a „pařit hry“. „Nebo taky cigarety, ten, kdo už delší dobu kouří, těžko se to odnaučí, takže musí kouřit pořád dál.“

„Já si myslím, že někdo si navykne snáz, někdo třeba tak snadno ne, ale myslím, že návyková je.“

Na otázku, zda považuje marihuanu za návykovou látku, odpověděl: „Ne, u nás není legální.“

Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, který nabídne mladistvému drogu, aniž by ji užil, byla zodpovězena: „Asi nemůže.“

K dalším otázkám respondent uvedl, že v ČR je užívání drog trestné a také držení drog. K tomu ale uvedl: „Držení taky, tam je ale nějak to větší nebo menší množství nebo co.“

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondent hodnotil známkou 1 až 5 jako ve škole: „*V rodině* nejvíc – jedničku, *ve škole* – trojku, *v televizi* – čtyřku, *na internetu* – dvojku, *od kamarádů* – asi taky jedničku a *z knih...* - dvojku.“

Na otázku 33 „Jakým způsobem ve škole získáváš informace o svých právech a povinnostech?“ respondent odpověděl: „Od paní učitelky při občance.“

Otázka „V jaké jsi byl třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ byla zodpovězena takto: „Asi to byla čtvrtá třída, už si to nepamatuju.“

K otázce 35 uvedl, že ve škole nikdy problémy z důvodu porušení zákona neměl a dodává: „Ne.“ „Ještě nikdy jsem takhle žádné problémy neměl a ve škole už vůbec ne.“ „Kluci občas blbnou, to je normální, ale vždycky je to tak nějak v mezích.“ (*smích*) „Hlavně, že je sranda.“

Poslední otázka zjišťovala, zda má respondent dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď upřesnil. Zde respondent odpověděl takto: „Hm, řekl bych, že moc velký přehled nemám, ale asi to u ostatních mého věku nebude o nic lepší.“ „Vůbec bych se nebránil novým informacím.“ „Takže asi to céčko.“

Respondent 5: Chlapec, 15 let

Svůj celkový prospěch ohodnotil jako průměrný.

Druhá otázka zjišťovala zkušenosti se záškoláctvím. Zde zněla odpověď: „Hm, bylo to, myslím, vloni před koncem školního roku.“ „Chtěli jsme se s kámošem jen tak ulít ze školy.“ Otázka třetí se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na to respondent odpověděl: „Je to porušení školního řádu, tedy aspoň myslím.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondent odpověděl: „No, když člověk má svá práva.“ „Jakože může dělat to, co chce.“

V další otázce byl respondent vyzván, aby vybral ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Jeho odpověď zněla: „Státní zřízení a práva a povinnosti občanů.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondent odpověděl: „Zákon je věc, která se nesmí porušovat.“ Následující otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „Aby nebyl na světě chaos.“ „Jako aby všichni věděli, co můžou dělat a to, co už se nesmí.“

Dále byl respondent vyzván, aby uvedl nějaký příklad zákona. Na to respondent odpověděl: „Třeba trestní zákon.“

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Myslím, že od osmnácti.“

Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondent ne příliš jistě odpověděl: „Dnem uzavření té pracovní smlouvy.“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondent správně odpověděl: „Od patnácti let.“

K otázce 12 týkající se snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let respondent uvedl: „Jeden čas se o tom docela dost mluvilo, ale pak to nějak vyšumělo, tak nevím.“

Na otázku „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ odpověděl: „Od osmnácti let.“

Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondent správně odpověděl: „Státní zastupitelství, policie a soud.“

Další otázka se týkala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde respondent odpověděl: „To dělá policie.“

Otázka 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ byla zodpovězena správně: „Tak to je soud.“

Účelem trestu je dle respondenta toto: „Zabránit to mu člověku, aby to už nikdy neudělal a nějak ho převychovat, aby se už pak choval slušně.“

Na otázku „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ odpověděl: „Myslím, že ne.“

V další otázce byl respondent vyzván, aby uvedl některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „Patří sem třeba nějaký finanční trest nebo vězení.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondent ví o existenci právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Respondent odpověděl: „Hm, tak to nevím.“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondent uvedl patnáct let. K otázce 22, která zjišťovala zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku, uvedl: „Ta osoba musí být starší osmnácti let.“

Na otázku „Kdo je kurátor pro děti a mládež?“ odpověděl: „Kurátor?“ „Nevím, kdo je kurátor.“ Dále byl vyzván, aby uvedl rizika užívání drog. Zde byla odpověď: „Závislost, taky ničení si zdraví jako třeba ničení jater pitím alkoholu nebo třeba taky AIDS.“ Droga byla respondentem definována takto: „Je to návyková látka.“ Za společensky tolerovanou drogu respondent považuje cigarety (otázka 26).

Na otázku, zda považuje marihuanu za návykovou látku, odpověděl: „Je.“ „Když ji třeba někdo kouří už nějakou dobu, tak může mít problém s tím přestat.“

Na otázku, zda je marihuana v ČR legální, respondent odpověděl, že v ČR není legální.

Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, kdo nabídně mladistvému drogu, aniž by ji užil. Zde byla odpověď, že nemůže.“

K dalším otázkám respondent uvedl, že v ČR je užívání drog trestné a také držení drog v jakémkoliv množství.

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondent hodnotil známkou 1 až 5 jako ve škole: „*V rodině – dvojku, ve škole a v televizi – jedničku, na internetu – dvojku, od kamarádů – jedničku a z knih – čtyřku.*“

Způsob, jakým respondent získává ve škole informace o svých právech a povinnostech, je předmět občanská nauka a rodinná výchova.

Na otázku „V jaké jsi byl třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondent odpověděl: „To nevím.“

K otázce 35 uvedl, že ve škole nikdy problémy z důvodu porušení zákona neměl.

Poslední otázka zjišťovala, zda má respondent dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď upřesnil. Zde respondent odpověděl takto: „Asi jo, nějaké znalosti snad mám, ale určitě to není dost, dávám béčko.“

Respondent 6: Dívka, 15 let

Respondentka svůj celkový prospěch ve škole ohodnotila jako průměrný, dobrý.

Druhá otázka zjišťovala zkušenosti se záškoláctvím. Zde odpověděla: „No, když jsem třeba nechtěla na chemii, tak jsem šla k doktorovi a měla jsem od něj teda rovnou i omluvenku.“ „A i když bych ještě tu chemii od doktora stihla, tak už jsem tam stejně nešla.“

Další otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na to respondentka odpověděla: „Je to porušení školního řádu..., nebo to není porušení?“ „Já nevím.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondentka odpověděla: „Jsou to věci, které člověk může dělat.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby vybrala ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Její odpověď zněla nejistě: „Já bych tam zařadila všechny čtyři možnosti.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondentka odpověděla: „Je to nějaké nařízení toho, co se může dělat a co se nesmí dělat.“

Následující otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „Aby se všichni lidé chovali tak, jak mají, aby se chovali všichni slušně a byli na sebe hodní.“

Dále byla respondentka vyzvána, aby uvedla nějaký příklad zákona. Ta však odpověděla: „Já nevím.“

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Od osmnácti.“ „Asi.“

Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondentka nejistě odpověděla: „Dnem sjednaného nástupu?“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondentka správně odpověděla: „Od patnácti.“

K otázce 12 týkající se snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let respondentka uvedla: „No, něco se říkalo o tom, že by to bylo už od čtrnácti, ale jak je to zrovna teď, to nevím.“

Na otázku „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ respondentka odpověděla: „Od osmnácti let.“

Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondentka nejistě odpověděla: „Asi soudy, právníci a policie.“

Další otázka se tázala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde respondentka odpověděla, že tak činí policie.

Otázka 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ byla zodpovězena správně: „Soud.“

Účelem trestu (otázka 17) je dle respondentky toto: „Aby si ten člověk uvědomil, co vlastně udělal, aby to už víckrát neopakoval a aby se zabránilo podobným činům.“

Otázka následující „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ byla zodpovězena takto: „No, možná jo, já nevím.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby uvedla některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „Vězení, veřejně prospěšné práce nebo pokuta, náhrada škody nebo nějaká léčebna, když je ten člověk třeba závislý na nějaké droze.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondentka ví o existenci právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Odpověděla: „Asi něco musí být.“ „Přece, když někdo třeba někoho zabije, tak i když mu není ještě osmnáct, tak nějak ho potrestat musí.“ „Nemůže přece zůstat bez trestu, ne?“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondentka uvedla patnáct let.

K otázce 22, která zjišťovala zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku, uvedla: „Člověk musí být svéprávný, nesmí být k tomu sňatku nějak donucen a taky je tam věk – od osmnácti let.“

Kdo je kurátor pro děti a mládež, respondentka nevěděla.

Dále byla vyzvána, aby uvedla rizika užívání drog. Zde odpověděla: „Člověk si na tu drogu navykne, když je pod vlivem té drogy, neuvědomuje si, co dělá, ničí si tím zdraví a ničí tím i své okolí, třeba svojí rodinu nebo ztratí svoje kamarády.“

Droga byla respondentkou definována takto: „Je to návyková látka a člověk nikdy neví, kolik si toho může vzít, aby to s ním nesešlo.“

Za společensky tolerovanou drogu respondentka považuje například cigarety a také alkohol ve větší míře.“

Na otázku, zda považuje marihuanu za návykovou látku, odpověděla: „Jo, podle mě je návyková.“ „Když to člověk jednou zkusí, pak už to kouří častěji a po nějaké době už je závislý.“

Na otázku 28 „Je v ČR marihuana legální látka?“ respondentka odpověděla: „Jen pro lékařské použití.“ „A taky v malém množství – prý je to napsané v zákoně, ale nikdo pořádně neví, kolik to malé množství je.“

Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, který nabídne mladistvému drogu, aniž by ji užil, byla zodpovězena: „Asi jo, když je to nelegální a on mi to nabízí...ale zase na druhou stranu mě už je patnáct, tak bych měla být zodpovědná.“ „Já nevím.“

K otázkám 30 a 31 respondentka uvedla, že v ČR je užívání drog trestné a také držení drog. K otázce 31 však dodala: „Taky, tady je právě to menší větší množství, co nikdo neví, kolik je.“

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondentka hodnotila známkou 1 až 5 jako ve škole: „V rodině – dvojka, ve škole – asi jednička, v televizi – trojka, na internetu – jednička a od kamarádů a z knih – trojka.“

Způsob, jakým respondentka získává ve škole informace o svých právech a povinnostech, je předmět občanská a rodinná výchova. Dále k otázce 33 dodala: „Skrz drogy tam máme ty peer aktivisty, to jsou osmáci a devátáci a říkají žákům o drogách a tak.“ A pak taky když je rodičák, tak tam pozvou rodiče žáků, kteří brali drogy a ti rodiče se můžou těch druhých rodičů na cokoliv zeptat.“

Na otázku „V jaké jsi byla třídě, když jsi ve škole začala získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondentka odpověděla: „Když jsme mluvili o těch drogách, tak to bylo asi v šesté třídě a o tom právu, to už bylo v první třídě, když do nás hustili školní řád, akorát jsme pořádně nechápali jeho smysl.“
(*smích*)

K otázce 35 uvedla, že ve škole nikdy problémy z důvodu porušení zákona neměla.

Poslední otázka zjišťovala, zda má dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď respondentka upřesnila. Odpověděla takto: „Asi za bé.“ „Něco málo už vím, ale těch důležitých informací není.“

Respondent 7: Dívka, 14 let

Svůj celkový prospěch ohodnotila takto: „Mám spíš jedničky a nějaký ty dvojky, tak asi výborný.“

Druhá otázka zjišťovala zkušenosti se záškoláctvím. Zde odpověděla: „Ne, nešla jsem ještě nikdy za školu.“

Třetí otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na to respondentka odpověděla: „Asi porušení školního řádu.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondentka odpověděla: „Je to něco, na co mám nárok podle zákona, co mě chrání.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby vybrala ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Její odpověď zněla: „Státní zřízení, práva a povinnosti občanů státu a trestání pachatelů trestných činů.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondentka odpověděla: „Zákon je nařízení nebo spíš pravidlo, které se musí dodržovat.“

Následující otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „K ochraně člověka a jeho majetku.“

Dále byla respondentka vyzvána, aby uvedla nějaký příklad zákona. Ta uvedla: „Zákon o sociálním zabezpečení, silniční zákon nebo zákon shrnutý v zákoníku práce.“

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Od osmnácti let.“

Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondentka odpověděla: „Uzavřením pracovní smlouvy.“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondentka správně odpověděla: „Od patnácti let.“

O snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let respondentka ale nevěděla.

Na otázku „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ respondentka odpověděla: „Až od osmnácti let.“

Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondentka odpověděla: „To je policie a soud.“

Další otázka se týkala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde respondentka odpověděla, že tak činí státní zástupce.“

Otázka 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ byla zodpovězena takto: „Státní zástupce a soud.“

Účelem trestu (otázka 17) je dle respondentky to, aby se zabránilo dalším trestným činům, aby se občané třeba nemuseli bát o svůj život, když se jedná o vraha.

Na otázku „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ odpověděla: „Myslím, že ne.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby uvedla některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „Obecně prospěšné práce nebo nějaký peněžitý trest, a možná taky když má někdo třeba zákaz bydlet v určitém místě.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondentka ví o existenci právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Odpověděla: „Ne, myslím, že ne.“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondentka uvedla patnáct let.

K otázce 22, která zjišťovala zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku, uvedla: „Může to být jen zletilá osoba nebo to musí dovolit soud.“

Na otázku 23 „Kdo je kurátor pro děti a mládež?“ respondentka odpověděla: „To nevím, ale když je pro děti a mládež, tak s nimi asi nějak pracuje.“

Dále byla vyzvána, aby uvedla rizika užívání drog. Zde odpověděla: „Můžeme si na těch drogách vytvořit závislost, nebo dostat nějakou nepříjemnou nemoc, třeba žloutenku.“

Droga byla respondentkou definována jako látka, která může být návyková.

Za společensky tolerovanou drogu respondentka považuje například kouření. Dále k otázce 26 dodala: „Nebo když se to přehání s alkoholem a asi taky kafe, myslím, že moje mamka je toho příkladem, ta nedá bez kafe ani ránu.“ (*smích*)

Na otázku, zda považuje marihuanu za návykovou látku, odpověděla: „Myslím, že je návyková, ale jak pro koho.“ „Někdo si na to navykne rychle a někdo třeba taky vůbec.“ „Je to asi hodně individuální, záleží, jak je ten člověk nastavený a jak je na tom třeba psychicky a tak.“

Na otázku 28, zda je v ČR marihuana legální látka, respondentka odpověděla, že nikoliv.

Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, který nabídne mladistvému drogu, aniž by ji užil, byla zodpovězena: „Já myslím, že za to může být stíhán.“

K otázkám 30 a 31 respondentka uvedla, že v ČR je užívání drog trestné a taktéž držení drog. K otázce 31 ještě dodala: „Tady je nějak ta podmínka s tím množstvím, já nevím přesně, jak je to.“

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondentka hodnotila známkou 1 až 5 jako ve škole: „*V rodině – trojka, ve škole – jednička, v televizi a na internetu – dvojka, od kamarádů – spíš pětka a z knih – asi dvojka.*“

Způsob, jakým respondentka získává ve škole informace o svých právech a povinnostech, je předmět občanská a rodinná výchova.

Na otázku „V jaké jsi byla třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondentka odpověděla: „Tak to nevím jistě, ale řekla bych, že asi tak v sedmé třídě.“

K otázce 35 uvedla, že ve škole nikdy problémy z důvodu porušení zákona neměla.

Poslední otázka zjišťovala, zda má respondentka dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď více upřesnila. Odpověděla takto: „Každý si nějak potřebuje rozšiřovat obzory, já bych uvítala určitě více informací k této oblasti.“

Respondent 8: Dívka, 14 let

Svůj celkový prospěch ve škole respondentka ohodnotila jako výborný. K této otázce dodala: Teda až na matiku, ale snad si to ještě vylepším.“

Druhá otázka zjišťovala zkušenosti se záškoláctvím. Zde odpověděla: „Vím, že holky se jednou ulily z písemky, ale já jsem s nimi nešla.“ Další otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na to respondentka odpověděla: „Myslím, že tím se žádný předpis neporušuje.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondentka odpověděla: „Je to něco, co můžu dělat, na co mám právo.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby vybrala ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Její odpověď zněla nejistě: „Práva a povinnosti občanů a trestání pachatelů trestných činů, to ostatní tam, myslím, nepatří.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondentka odpověděla: „Zákon se nesmí porušovat, když už ho někdo poruší, tak je za to potrestán.“ Další otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „K tomu, aby se neporušovala pravidla, která jsou daná, a máme se jimi řídit.“

Dále byla respondentka vyzvána, aby uvedla příklad zákona. Odpověděla: „Například školský zákon, trestní, právní..., dál už nevím.“

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Asi až od osmnácti.“ „Já nevím.“

Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondentka nejistě odpověděla: „Vzniká dnem uzavření té smlouvy.“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ odpověděla: „Od patnácti, že jo?“

K otázce 12 týkající se snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let uvedla, že o ničem takovém neví.

Na otázku „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ respondentka odpověděla: „Ta je taky od patnácti.“

Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ odpověděla velmi stručně: „Policie.“

Další otázka se týkala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde respondentka odpověděla, že žalobu podává policie.

Otázka 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ byla zodpovězena: „Soud a asi taky i policie, nebo ne?“

Účelem trestu (otázka 17) je dle respondentky to, aby se zabránilo podobným činům.

Otázka následující „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ byla zodpovězena takto: „Možná jo, vlastně určitě jo.“ „Když jsem byla malá, měla jsem hrozně ráda čokoládu, a jednou jsem ji vzala v obchodě – takovou tu malou tabulku čokolády.“ „Doma byl pak kvůli tomu pěkný výprask.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby uvedla některé druhy trestů. Její odpověď zněla: „Vězení, pak třeba ty prospěšné práce nebo nějaký finanční trest, pokuta.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda má povědomí o existenci právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona (otázka 20). Odpověděla: „Ne, myslím, že ne.“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondentka patnáct let (otázka 21).

K otázce 22, která zjišťovala zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku, uvedla: „Té dotyčné osobě musí být aspoň osmnáct let – musí být zletilá.“ „A taky myslím, že to nějak stanovuje soud, když je mladší.“

K otázce 23 „Kdo je kurátor pro děti a mládež?“ uvedla: „Myslím, že k němu chodí ti, co už mají nějaký ten vroubek, ale nevím to jistě.“

Dále byla vyzvána, aby uvedla rizika užívání drog. Zde odpověděla: „Může člověku způsobit návyk, když je pak člověk závislý, tak se neovládá a může třeba začít krást, aby si na ty drogy vydělal, a pak to může skončit i smrtí.“ „Myslím, jakože ten člověk, co je na drogách umře dřív než ten, kdo drogy nebere.“

Droga byla respondentkou jako látka, která vyvolává závislost. Za společensky tolerovanou drogu považuje cigarety a alkohol.

Na otázku, zda považuje marihuanu za návykovou látku, odpověděla: „Já myslím, že ano.“ „To je jako u cigaret, když člověk jednou začne, tak se potom těžko přestává, protože to tělo tak snadno nedovolí.“ „Ten člověk má pořád nutkání to dělat znova a znova.“ Na otázku 28 „Je v ČR marihuana legální látka?“ respondentka stručně odpověděla: „Není.“

Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, kdo nabídne mladistvému drogu, aniž ten by ji užil, byla zodpovězena tak, že dotyčný být potrestán nemůže.

K otázce 30, zda je v ČR užívání drog trestné, respondentka uvedla „Ne.“ „Užívání ne, ale když mám drogu u sebe, tak jo.“ K otázce 31 dodala: „No, to když ji mám u sebe právě trestné je, ve větším množství.“

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondentka hodnotila známkou 1 až 5 jako ve škole: „V rodině – trojka, ve škole – spíš dvojka, v televizi, na internetu a od kamarádů – čtyřka, a z knih – pětka.“

Způsob, jakým respondentka získává ve škole informace o svých právech a povinnostech, je předmět občanská výchova (otázka 33).

Na otázku „V jaké jsi byla třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondentka odpověděla: „Nevím, nevzpomínám si.“

K otázce 35 uvedla, že ve škole nikdy problémy z důvodu porušení zákona neměla.

Poslední otázka zjišťovala, zda má dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď respondentka upřesnila. „Člověk se stále dozvídá nové věci.“ „Chtěla bych z této oblasti asi víc informací, člověk totiž nikdy neví, co ho může potkat, třeba udělá nějakou blbost a pak toho lituje.“ „A třeba až pak zjistí, že kdyby věděl, že se to nesmí, tak by to třeba vůbec neudělal.“

Respondent 9: Dívka, 14 let

Respondentka svůj celkový školní prospěch ohodnotila jako průměrný.

Na druhou otázku týkající se zkušenosti se záškoláctvím odpověděla: „Ne, nikdy jsem nešla za školu.“

Třetí otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Respondentka odpověděla: „Já bych řekla, že asi porušení zákona.“ „Školského.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondentka odpověděla: „Znamená to, že každý má své vlastní právo a to jeho právo musí ostatní lidé respektovat.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby vybrala ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Její odpověď byla stručná: „Práva a povinnosti občanů.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondentka odpověděla: „Zákon je něco, co se musí dodržovat, nesmí se porušit.“

Následující otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „Slouží k předpisům, dávají lidem takový návod, jak se mají chovat.“

Dále byla respondentka vyzvána, aby uvedla nějaký příklad zákona. Uvedla: „Trestní zákoník, občanské právo...“

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Myslím, od osmnácti.“

Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondentka nejistě odpověděla: „Pracovní smlouvou.“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondentka odpověděla: „Trestně odpovědný?“ „Od patnácti let.“

K otázce 12 týkající se snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let respondentka uvedla, že o ničem podobném neví.

Na otázku „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ respondentka odpověděla: „To je taky patnáct let.“

Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondentka odpověděla: „Asi soud a policie.“

Další otázka se tázala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde odpověděla: „Žalobu, tu podává asi policie?“

Na otázku 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ odpověděla: „Policie a soud.“

Účelem trestu (otázka 17) je dle respondentky toto: „Aby už to ten člověk nemohl znova udělat, a aby si to pro příště pamatoval.“

Otázka následující „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ byla zodpovězena takto: „Ne.“ „Vlastně nevím, možná, že jo.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby uvedla některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „Samozřejmě vězení, nějaká finanční pokuta – peněžitý trest nebo...ještě mě napadlo – zákaz pobytu, ale nevím, jestli je to trest.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondentka ví o existenci právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Odpověděla: „Vím, že nějaký takový zákon je, ale nevzpomenu si, jak se jmenuje.“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondentka uvedla patnáct let.

K otázce 22, která zjišťovala zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku, uvedla: „Tam je, myslím, rozhodující věk.“ „To, že ta osoba musí být zletilá nebo že to rozhodne soud, když zletilá není.“ „Minimální věk je asi sedmnáct.“

K otázce 23 „Kdo je kurátor pro děti a mládež?“ respondentka uvedla: „Má na starost jejich právní ochranu.“

Dále byla vyzvána, aby uvedla rizika užívání drog. Zde odpověděla: „Tím hlavním rizikem je asi to, že se na nich člověk stane závislý.“ A taky to, že může umřít třeba na předávkování.“

Drogu respondentka definovala takto: „Droga je nezákonná návyková látka.“

Za společensky tolerovanou drogu respondentka považuje cigarety a dále uvedla, že pro někoho může být drogou také alkohol.

Na otázku, zda považuje marihuanu za návykovou látku, odpověděla: „Návyková je, ale nemusí být na tom závislý každý.“ „Je to jak u koho, někdo si občas dá, ale mít to v podstatě nemusí a někdo už ji třeba užívá pravidelně nebo častěji, takže si na to už navykne.“

Na otázku 28 „Je v ČR marihuana legální látka?“ respondentka odpověděla: „Ne.“ „Já nevím.“

Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, který nabídne mladistvému drogu, aniž by ji užil, byla zodpovězena stručně: „Asi ano.“

K otázkám 30 a 31 respondentka uvedla, že v ČR užívání drog je trestné a také držení drog, pokud je ve větším množství než malém.

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondentka hodnotila známkou 1 až 5 jako ve škole: „*V rodině a ve škole* – čtyřka, *v televizi* – jednička, *na internetu* – dvojka, *od kamarádů* – trojka, *z knih* – dvojka a *taky moje vlastní zkušenost* – dvojka.

Způsob, jakým respondentka získává ve škole informace o svých právech a povinnostech, je předmět občanská výchova.

Na otázku „V jaké jsi byla třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondentka odpověděla: „Tak to teda nevím.“

K otázce 35 uvedla, že ve škole nikdy problémy z důvodu porušení zákona neměla.

Poslední otázka zjišťovala, zda má dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí s žádostí, aby svou odpověď respondentka upřesnila: „Ta třetí odpověď.“ „Tolik znalostí nemám, i když vím, že bych je asi mít měla.“

Respondent 10: Dívka, 14 let

Respondentka svůj celkový prospěch ve škole ohodnotila jako výborný.

Druhá otázka zjišťovala zkušenosti se záškoláctvím. Zde odpověděla: „Ne, já jsem nikdy za školu nešla.“

Další otázka se týkala toho, zda je záškoláctví porušení předpisu či zákona. Na tuto otázku odpověděla: „Myslím, že se tím porušuje školský zákon.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ respondentka odpověděla: „Právo je nárok na něco.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby vybrala ustanovení, která obsahuje Ústava ČR. Její odpověď byla: „Ústava, ta obsahuje státní zřízení, práva a povinnosti občanů a trestání pachatelů trestných činů.“

Na otázku „Co rozumíš pod pojmem zákon?“ respondentka odpověděla: „Je to něco, čím se musí občané řídit.“

Následující otázka zjišťovala, k čemu slouží lidem zákony. Zde odpověď zněla: „Zákony jsou k tomu, aby nebyl v zemi nepořádek, a aby si každý nedělal, co chce.“

Dále byla respondentka vyzvána, aby uvedla příklad zákona. Odpověděla: „Třeba právní nebo školský.“

Další otázka již zjišťovala zákonný věk, kdy může člověk vstoupit do pracovního poměru. Zde odpověď zněla: „Může být zaměstnán už od patnácti let.“

Na následující otázku, která byla zaměřena na to, jakým způsobem vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem, respondentka odpověděla: „Pracovní poměr vzniká dnem uzavření pracovní smlouvy.“

Na otázku „Od kolika let je člověk v ČR trestně odpovědný?“ respondentka správně odpověděla: „Od patnácti.“

K otázce 12 týkající se snížení věkové hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let respondentka uvedla: „Jeden čas se to řešilo, ale myslím, že nic takového se zatím neplánuje.“

Na otázku „Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům?“ respondentka odpověděla: „Ta je až od osmnácti.“

Na otázku „Které orgány patří mezi orgány činné v trestním řízení?“ respondentka odpověděla: „Tam bych asi zařadila soud a policii.“

Další otázka se týkala na to, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Zde respondentka odpověděla, že tak činí státní zástupce.

Na otázku 16 „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ respondentka odpověděla: „Policie a soud.“

K otázce 17 uvedla: „Účel trestu je v tom, zabránit tomu člověku, aby ten čin už nikdy nespáchal znova.“

Na otázku „Myslíš si, že jsi někdy porušil zákon?“ odpověděla: „To nevím.“

V další otázce byla respondentka vyzvána, aby uvedla některé druhy trestů. Zde zněla odpověď: „Třeba obecně prospěšné práce, zabavení majetku nebo taky nějaký finanční trest.“

Další otázka byla směřována k tomu, zda respondentka ví o existenci právního dokumentu, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona. Odpověděla: „O ničem nevím.“

Jako věkovou hranici pro sexuální soužití dvou osob respondentka uvedla patnáct let.

K otázce 22, která zjišťovala zákonem stanovenou podmínku k uzavření sňatku, uvedla: „Musí být ta osoba zletilá nebo tu zletilost nějak stanovuje soud.“

K otázce 23 „Kdo je kurátor pro děti a mládež?“ respondentka sdělila, že má na starost jejich ochranu.

Dále byla vyzvána, aby uvedla rizika užívání drog. Zde odpověděla: „Způsobuje návyk na té droze, dřívější smrt pro ty, kdo ty drogy užívají a taky pod vlivem drog se člověk chová nekontrolovaně, takže můžou způsobit nějaký malér, třeba, že ublíží sobě nebo někomu jinému.“

Drogu respondentka definovala jako návykovou a nezákonnou látku.

Za společensky tolerovanou drogu respondentka považuje: „Třeba PC hry nebo cigarety, ale nikotin, ten už se netoleruje.“

Na otázku, zda považuje marihuanu za návykovou látku, odpověděla: „Ano.“ „Protože ten, kdo ji začne kouřit, ji pak užívá víc a víc a stává se tak na tom závislý.“

Na otázku 28 „Je v ČR marihuana legální látka?“ respondentka odpověděla: „Tak to nevím.“

Otázka 29 týkající se toho, zda může být podle zákona potrestán ten, kdo nabídne mladistvému drogu, aniž by ji užil, byla zodpovězena: „Myslím, že ano.“

K otázkám 30 a 31 respondentka uvedla, že v ČR je užívání drog trestné a také držení drog větším množstvím.

Následující otázka se již týkala míst, kde respondent získává nejvíce/nejméně informací o svých právech a povinnostech. Zde respondentka hodnotila známkou 1 až 5 jako ve škole: „V rodině – čtyřka, ve škole – dvojka, v televizi – jednička, na internetu – dvojka, od kamarádů – spíš pětka, z knih – pětka.“

Způsob, jakým respondentka získává ve škole informace o svých právech a povinnostech, je předmět občanská výchova.

Na otázku „V jaké jsi byl třídě, když jsi ve škole začal získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?“ respondentka odpověděla: „Nevím.“

K otázce 35 uvedla, že ve škole nikdy problémy z důvodu porušení zákona neměla.

Poslední otázka zjišťovala, zda má dostatek informací o právních důsledcích svého jednání. Zde byly nabídnuty čtyři varianty odpovědí. Odpověděla takto: Ztotožňuju se s odpovědí, že mám informace, ale ráda bych z této oblasti získala víc informací.“

5 Diskuse

Předkládaná diplomová práce se zakládá na kvalitativním výzkumu, jehož nástrojem sběru dat byl individuální polostandardizovaný rozhovor. Právě rozhovor byl vybrán se snahou získat podrobnější informace od oslovených respondentů, a také je dle mého názoru v této problematice důležitější spíše komplexní sdělení jednotlivých respondentů než kvantitativní hodnoty.

Pro tento výzkum jsem oslovila celkem deset respondentů, pět dívek a pět chlapců. Všichni chlapci již dosáhli patnácti let věku, dívky byly těsně před dosažením věku 15 let. Průměrný věk těchto respondentů byl tedy 14, 6 let.

Na tomto místě bych ráda shrnula nepodstatnější výsledky, které jsem na základě kvalitativního výzkumu získala.

Celkový prospěch respondentů je u chlapců spíše průměrný. Mezi chlapci jsem zaznamenala v jednom případě též výborný a chvalitebný. Dívky vykazovaly průměrný prospěch ve dvou případech, tři dívky jej shledaly jako výborný. Na základě následujících odpovědí však nelze konstatovat, že celkový školní prospěch je přímo úměrný se znalostmi z oblasti práva.

Jak je zřejmé z odpovědí respondentů, záškoláctví je vhodnou formou k tomu, jak se vyhnout zkoušení či prověrce. Na základě předkládané práce lze usuzovat, že záškoláctví je spíše doménou chlapců. S výjimkou jednoho, všichni oslovení chlapci mají zkušenosti se záškoláctvím. Pouze jeden chlapec uvedl, že za školu nikdy nešel. Dle respondentů se však jednalo pouze o jednorázové zameškání školní výuky. Ovšem zde je podle mého názoru patrný předpoklad toho, že záškoláctví u těchto žáků se bude opakovat. Z oslovených dívek pouze jedna úmyslně zameškala výuku chemie. Z její odpovědi je však zřejmé, že zde již došlo k záškoláctví opakovaně (Respondentka 6, otázka 2).

Dle výzkumu Machové (35) je pojem záškoláctví znám naprosté většině dětí. Zde respondenti též uváděli, že svým konáním se dopouštějí přestupku proti školnímu řádu a zhruba v polovině případů přiznávají recidivu tohoto jednání. Tento výzkum též ukazuje, že stoupající tendence je zjevná úměrně dle věku respondentů spíše ve škole městského typu.

Střelec uvádí (66), že záškoláctví bývá chápáno jako porušení školního řádu, ačkoliv se jedná o porušení školského zákona. Také prezentovaná práce potvrzuje, že respondenti záškoláctví chápou taktéž, tedy jako porušení školního řádu. Dva respondenti (1 chlapec a 1 dívka) dokonce uvedli, že záškoláctví není porušení předpisu ani zákona.

Některé odpovědi na otázku „Co rozumíš pod pojmem právo?“ stojí za zmínění. Mám zde na mysli odpovědi těch respondentů, kteří nedokázali tento termín nijak popsat. Zde šlo výhradně o oslovené chlapce. Dívky vesměs vnímaly právo jako nárok, který člověka opravňuje dělat to, co sám chce. Jedna respondentka k této otázce ještě dodala, že právo člověka musí být respektováno ostatními. Pokládám za důležité, aby žáci svá práva vnímali jako nezczizitelná, ale zároveň ohleduplně přistupovali k právům ostatních a maximálně je respektovali.

Jak uvádí Zierhutová a Dvořáková (86), 26, 4 % dětí si myslí, že děti nemají práva. Dle mého názoru je výše uvedená hodnota velmi vysoká, která je ve svém důsledku značně alarmující. Podobnou otázku jsem do své práce však nezakomponovala, neboť se domnívám, že ve čtrnácti či patnácti letech si mladí lidé svá práva uvědomují mnohdy až neúměrně svému věku a postavení, leckdy svých práv také zneužívají, především, týká-li se určitá situace školní kázně nebo jednání některých žáků vůči pedagogům, což se mi potvrdilo již v realizovaném předvýzkumu.

Další odpovědi týkající se základního přehledu o Ústavě ČR lze též považovat za znepokojivé. V této otázce navíc byly žákům nabídnuty varianty ustanovení, která Ústava jako nejvyšší postavený právní předpis obsahuje. Dva respondenti uvedli, že nevědí, co Ústava ČR vlastně je. Ostatní chlapci a dívky odpovědi spíše tipovali. Přesto

však ve většině případů respondenti správné odpovědi uvedli jen částečně (Otázka 5). Myslím si, že v době povinné školní docházky žák musí získat alespoň minimální znalosti o tom, jak důležitý dokument Ústava ČR je.

Dle odpovědí respondentů lze říci, že zákon žáci všeobecně vnímají jako soupis pravidel, která bychom měli všichni dodržovat. Smysl zákona shledávají v tom, že dává lidem jakýsi návod k tomu, jak se v životě chovat tak, aby byl ve společnosti nastolen řád, tedy aby se podle těchto předpisů lidé řídili.

Také Stejskalová dokládá (65), že ve svém výzkumu v této souvislosti zaznamenala vyšší počet abstraktních odpovědí, kdy respondenti definovali zákon pomocí abstraktních pojmů ve smyslu: Zákon je soubor pravidel, podle kterých se lidé musí řídit.

Další nedostatek spatřuji v tom, že žáci ve svých čtrnácti či patnácti letech neznají jediný příklad zákona. To se týká především chlapců. Pouze jeden respondent uvedl jako příklad trestní zákon. Za připomenutí stojí odpověď chlapce, který jako příklad zákona uvedl „zákon schválnosti“. To však na znepokojivém faktu neznalosti žáků názvů alespoň stěžejních právních dokumentů nic nemění. Od děvčat jsem získala odpovědi uspokojivější. Všechny dívky, kromě jedné, uvedly alespoň jeden příklad zákona (o sociálním zabezpečení, školský, trestní, silniční či zákoník práce).

Každý člověk může začít pracovat od patnácti let, nejdříve však po ukončení své základní povinné školní docházky. Dokud není plnoletý, tedy do dovršení osmnácti let, má k práci zvláštní podmínky a určité úlevy. Mladistvým jsou zakázány práce přesčas, práce v noci do 16 let, výjimečně mladiství od 16 do 18 let mohou pracovat v noci jednu hodinu, pokud to souvisí s jejich přípravou na budoucí povolání. Dále platí zákaz nepřiměřené práce nebo takové, která je nebezpečná nebo škodlivá pro jejich zdraví. Zákazy prací pro mladistvé určuje vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 261/1997 Sb. Tato vyhláška přesně stanoví, jak těžká smí mladý člověk zvedat při práci břemena, jak je třeba stanovit přestávky, v jakých provozech smí mladý člověk pracovat apod. Dále udává pravidla pro práci s jedovatými látkami, práce spojené s rizikem úrazu, akutních

otrav atd. Pro dívky platí přísnější pravidla, a to například jak těžké břemeno smí přenášet na jakou vzdálenost, jak dlouho smí při práci setrvat v jedné pracovní poloze, jak často se musí střídat, při jaké teplotě ovzduší smí pracovat. Všechny učební obory nejsou pro dívky vhodné (hornictví, práce, při které se nosí těžká břemena apod.). To však není diskriminace, ale ochrana jejich zdraví, především jako budoucích matek (3).

Vzhledem k tomu, že člověk může být zaměstnán již od věku patnácti let, přesněji řečeno až po ukončení své povinné školní docházky, myslím si, že do té doby by měli žáci získat alespoň minimální znalosti z této oblasti práva. V práci byly použity pouze dvě základní otázky k této oblasti a odpovědi nebyly uspokojivé. Pouze tři respondenti správně uvedli (2 dívky, 1 chlapec), že pro vstup do pracovního poměru je stanovena věková hranice patnáct let. Ostatní uvedli osmnáct let věku. Jeden respondent dokonce sedmáct let.

Věková hranice trestní odpovědnosti je žákům známa. To potvrzuje také výzkum Machové. Její výzkumný soubor tvořili žáci šesté až deváté třídy základních škol. Ta také uvádí, že procento dětí, které správně uvedly hranici trestní odpovědnosti, vzrůstá se zvyšujícím se věkem. Machová též uvádí, že možnou roli zde hraje například veřejná diskuse na téma schválení nového trestního zákoníku, jehož předmětem je snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let (35). S tímto tvrzením se však neztotožňují. Jedna z otázek rozhovoru předkládané práce se týkala právě snížení hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let (otázka 12). Pouze dvě respondentky mají alespoň minimální povědomí o snížení této věkové hranice. Uváděly, že o tomto tématu se sice hovořilo, avšak o současné situaci nevědí. Tato otázka byla v rozhovoru zakomponována právě proto, abych ověřila povědomí respondentů o chystané změně trestního zákona.

Věková hranice způsobilosti k právním úkonům však žákům tak známá není. Čtyři respondenti (dva chlapci a dvě dívky) zde uvedli jako věkovou hranici patnáct let, stejně jako u trestní odpovědnosti, což není zanedbatelné.

Velký problém shledávám v tom, že v rámci školní docházky se žáci s tématem práva seznámí blíže až v prostředí středních škol. Dle mého názoru je to velmi pozdě. Jak již vyplývá ze samotných metodických pokynů a preventivních programů, primární prevence by měla probíhat již od útlého věku pomocí nesespecifických informací (19). Ale právě pro mladé lidi je alespoň základní přehled o některých zákonech nezbytný k tomu, aby byli schopni přemýšlet o následcích svého mnohdy protiprávního jednání.

Savický ve svém příspěvku uvádí: „Neučte lidským právům, vychovávejte člověka vědomého si svých práv a uvědomujícího si, že bez vlastní odpovědnosti mu jeho práva nebudou nic platná, protože může snadno přijít o život při narůstající nezodpovědnosti vlastní i šesti miliard jeho bližních pozemšťanů.“ Myslím si, že toto je přiměřený podnět k tomu, jak pracovat s mladou generací na tématu práv a povinností člověka (61).

Jak již bylo uvedeno výše, dvě respondentky uvedly, že se hovořilo o snížení hranice trestní odpovědnosti na 14 let. Ostatní o této změně nevěděli, jeden respondent uvedl čtrnáct let jako věkovou hranici v souvislosti se sexuálním soužitím (respondent 1, otázka 21). Ostatní na dotaz týkající se zákonného věku pro sexuální život uvedli věk patnáct let.

Orgány činnými v trestním řízení je soud, státní zástupce a policejní orgán. Všechny tyto orgány však u naprosté většiny nezazněly. Pouze ve dvou případech respondenti uvedli (jedna dívka a jeden chlapec) všechny výše jmenované orgány. Nejčastěji respondenti uváděli policii a soud. Dle mého úsudku je zde pravděpodobné, že někteří žáci deváté třídy tento termín z mých úst slyšeli poprvé. Své odpovědi se snažili spíše logicky odvodit podle toho, jak se zmíněné instituce spolupodílejí na procesu trestního řízení. Zazněly zde také odpovědi jako orgán sociálně-právní ochrany dětí či právníci.

Problémovou se zřejmě stala i otázka, jež zjišťovala, který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu. Že takto činí státní zástupce, odpověděli pouze dva respondenti. Ostatní v naprosté většině uváděli policejní orgán. Jeden respondent

také sdělil, že žalobu k soudu podává ten, jemuž někdo ublížil. To je možné podle občanského soudního řádu (OSŘ).

Dle OSŘ je k návrhu oprávněn ten, kdo tvrdí, že byl dotčen na svých právech rozhodnutím správního orgánu, kterým byla jeho práva či povinnosti založena, změněna, zrušena, určena nebo zamítnuta (87).

Pouze soud rozhoduje o vině a trestu za trestné činy, to stanoví Listina základních práv a svobod v článku 40. Na otázku „Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?“ odpověděli 4 respondenti, že o vině a trestu může rozhodnout také policie a v jednom případě státní zástupce.

Jaký smysl shledávají respondenti v ukládání trestů za spáchání protiprávních činů, bylo předmětem otázky 17. Podle trestního zákona je účelem trestu chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tak působit i na ostatní členy společnosti (81). Na základě sdělených odpovědí dotazovaných k této otázce lze shrnout, že nejčastěji vnímají smysl trestu v tom, že odvrátí pachatele od páčání další trestné činnosti, výsledkem je též výchova pachatele k řádnému životu a ochranný účinek na společnost.

V následující otázce jsem se zaměřila na to, aby se žáci zamysleli nad tím, jak během života vnímají své jednání a chování k druhým, zda oni sami mají pocit, že nějakým způsobem porušili zákon. Tři respondenti nepovažují své dosavadní jednání za jakékoliv porušení zákona, dva dotázaní uvedli konkrétní případ z dětství a ostatní sdělili, že z jejich strany k porušení zákona zřejmě došlo, avšak určitou situaci nedokázali uvést.

Další otázka směřovala k tomu, zda mají respondenti alespoň minimální přehled o tom, jaké tresty lze ukládat za spáchání protiprávních činů. Přestože jsem předpokládala, že každý respondent uvede jako příklad trest odnětí svobody, tato odpověď zazněla pouze v sedmi případech. Zřejmě to bylo způsobeno tím, že se

oslovení snažili přijít především na méně typické druhy trestů. Dále opakovaně uváděli peněžité tresty, obecně prospěšné práce – ačkoliv jejich odpovědi nebyly zcela přesné – hovořili například o veřejných a prospěšných pracích. To jsem však nepokládala za značně důležité. V jednom případě respondent uvedl podmíněčný trest a jedna dívka shledala jako trest také nařízenou léčbu v situaci, kdy je odsouzený člověk závislý na droze a také náhradu škody poškozenému.

Považuji za nezbytné, aby žáci během povinné školní docházky získali přinejmenším potřebné údaje o tom, že žijí ve společnosti, která aplikuje právní předpis na mladistvé pachatele, kteří se dopustili činu jinak trestného. Odpovědi na příslušnou otázku nebyly nijak uspokojivé. Celkem v sedmi případech žáci uvedli, že žádný takový právní dokument Česká republika neužívá nebo odpověděli slovem „nevím“. Pouze tři oslovení sdělili, že podle nějakého dokumentu je nutné postupovat, avšak žádný neznal alespoň jeho zkrácený název.

Jako zákonem stanovený věk pro vstup do manželství všichni dotazovaní souhlasně uváděli osmnáct let, tedy zletilost. K tomu dívky ve čtyřech a chlapci ve dvou případech uvedli, že pokud není zletilost ještě dosažena, stanoví ji soud. Nicméně soudně stanovená minimální hranice šestnácti let je známa pouze dvěma respondentům (jedna dívka a jeden chlapec).

Kurátoři pro děti a mládež v rámci sociálně-právní ochrany dětí poskytují samostatné poradenství nejen dětem, mladistvým a jejich rodičům, ale případně též příbuzným v jejich náročných životních situacích, které se mohou týkat například výchovných problémů (58). Jak bylo možné zaznamenat z jednotlivých odpovědí respondentů, nejednou vnímali kurátora jako realizátora primární prevence ve škole. Většina všech respondentů nemá povědomí o tom, čím se zabývá kurátor pro děti a mladistvé.

Naprostá většina respondentů jako největší riziko užívání drog uvádí závislost, nemoci jako žloutenka či virus HIV a smrt. Avšak myslím si, že některé prezentované odpovědi jsou velmi strohé. Problematika užívání drog je stále aktuální a velmi široké

téma, o kterém by měli být žáci stále informováni novými poznatky. Zaujala mě odpověď dívky, která jako jediná uvedla, že užívání drog má negativní vliv také na rodinu a přátele osoby, která si pod vlivem drogy neuvědomuje své závadné chování.

Trestní zákon stanoví, že návykovou látkou se rozumí omamné a psychotropní látky, alkohol a ostatní látky, které jsou způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací či rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování (**81**). Téměř každý respondent definoval drogu jako nelegální návykovou látku, což je obvykle užívaná definice.

Na základě prostudování trestního zákona jsem také vybrala základní právní předpisy týkající se drog, které uvádím v příloze pod číslem 4.

Za společensky tolerované drogy respondenti považovali nejčastěji tabák a alkohol. Alkohol byl však jednou uveden jako droga až při nadměrném užívání. Dále jsem zaznamenala též ve dvou případech jako společensky akceptovanou drogu kávu nebo počítačové hry.

Také mě zajímalo, zda jako návykovou látku respondenti považují velmi známou a pro mnoho mladých lidí oblíbenou marihuanu. Pouze jeden chlapec mi odpověděl, že podle něho marihuana návyková není. Ostatní jednoznačně shledali tuto látku jako návykovou, třebaže několik žáků sdělilo, že závislost na této droze je velmi individuální důsledek jejího přílišného užívání.

Zaujala mě odpověď respondentky, která jako jediná uvedla, že marihuana je legální v okamžiku, kdy je použita k lékařským účelům. Ostatní respondenti shodně uváděli, že marihuana jednoznačně legální není, tři uvedli, že nevědí, zda je či není u nás marihuana legální. O variantě užití této látky k lékařským účelům nejspíš nijak nepřemýšleli. Naopak práce Machové prezentuje, že žáci legalizaci držení drog spatřují nejčastěji právě v souvislosti s užitím k lékařským účelům (**35**).

Pouze jedna respondentka ve své odpovědi uvedla, že samotné užívání drog v České republice trestné není. A správně též uvedla, že držení drog je trestné až ve

větším než malém množství drogy (Respondentka 8). Ostatní respondenti uváděli, že je trestné jak užívání tak také držení drogy.

Také Machová ve své práci předkládá, že většina dotázaných žáků považuje držení drog za nelegální jednání (35).

Jak uvádí Hajný (14), zákon operuje s termíny „malé množství“ a „množství větší než malé“. Tato nejasná hranice mezi nimi však může závažně ovlivnit rozhodování mezi přestupkem a trestným činem a možné rozhodování soudu mezi pokutou, alternativním či podmíněným trestem. Pro přehlednost uvádím v příloze pod číslem 3 orientační hodnoty malého množství omamných a psychotropních látek dle pokynu policejního prezidenta, který je však určen policistům, nikoliv běžné populaci.

Mou snahou bylo též zmapovat zdroje, ze kterých žáci čerpají poznatky z oblasti lidských práv, povinností a práva vůbec. Dle odpovědí, které mi respondenti poskytli, jsem zaznamenala, že nejvíce informací získávají ve škole, v rodině a médiích, jako je televize či internet. Překvapilo mě, že kniha není pro žáky pramenem, po kterém sáhnou, chtějí-li získat nějaké odborné poučení. Zde se potvrzuje, že je pro mladé lidi snazší být jen pasivním příjemcem poznatků, což člověka nijak nenutí nové znalosti aktivně vyhledávat.

Dle mého názoru člověk dostane onu důležitou informaci o následcích svého jednání až v okamžiku, kdy přijde do styku s nějakou nepříjemnou situací, která se ho bezprostředně týká. Mám zde na mysli respondentku, která uvedla, že o svých právech a povinnostech ji nutí přemýšlet vlastní zkušenost. Bližší informace však respondentka sdělit nechtěla (respondentka 9, otázka 33) a to jsem pochopitelně respektovala.

Jak uvádí Machová (35), primární prevence v této souvislosti realizovaná teoretickou formou nemá příliš pozitivní výsledky. Kvalitní formou prevence jsou právě interaktivní programy, kde se sami žáci mohou promítnout do nejrůznějších rolí, ať už se jedná o agresora nebo naopak oběť. Výuka interaktivní formou je pro žáky mnohem zajímavější.

Z odpovědí respondentů předkládané práce je zřejmé, že v průběhu školní docházky jsou žákům prezentovány pouze strohé informace v rámci předmětu občanské či rodinné výchovy. Ovšem tyto informace jsou obecně pokládány za primární prevenci, která postrádá efektivní působení na mladé lidi. Je důležité, aby žáci získávali znalosti například modelovými situacemi, které jsou podstatou interaktivních primárně preventivních programů.

Pouze jedna respondentka uvedla, že v rámci základní školy, kterou navštěvuje, probíhají tzv. peer-programy týkající se protidrogové primární prevence, prostřednictvím kterých žáci získávají informace o nebezpečnosti a rizicích užívání drog. Také výzkum Machové potvrzuje, že pro žáky jsou přínosem právě interaktivní programy či peer-programy (35).

Snažila jsem se také určit, zda respondenti zaznamenali během školní docházky věk či ročník, kdy jim začaly být předávány znalosti z oblasti práv a povinností. Nejčastěji zde odpovídali slovem „nevím“. Ve třech případech byla vyslovena sedmá třída. Avšak jak uvádí Kachlík, Pazderová a Havelková (19), aby byla primární prevence účinná, musí na děti působit již od útlého věku pomocí nespecifických informací. Na druhém stupni základní školy se pak osvědčuje specifická primární prevence.

Pouze jeden chlapec, který mimochodem prospívá s vyznamenáním, sdělil, že ve školním prostředí měl problém z důvodu konzumace alkoholu, za což následovala důtka ředitele školy. Více se však k této situaci vyjadřovat nechtěl. Zřejmě se pro něj tato zkušenost stala příliš choulostivou a nepříjemnou, což jsem samozřejmě plně respektovala.

Má poslední otázka rozhovoru se týkala na informovanost samotných respondentů ve zmiňované oblasti. Sdělené odpovědi žáků dokládají, že jednoznačně stojí o to, získávat z této tematiky nové vědomosti.

Cílem této práce bylo zmapovat právní povědomí žáků 9. tříd základních škol, kteří letos ukončí svou povinnou školní docházku. Důraz byl kladen především na alespoň minimální znalost zákonů z oblasti pracovního práva, ústavního či trestního práva a v tomto směru realizovanou primární prevenci ve škole se snahou zmapovat, do jaké míry je tato prevence efektivní. Dle mého názoru byl cíl práce splněn.

6 Závěr

Hlavním cílem této práce je zmapování problematiky právního povědomí u dětí základních škol. Práce je zaměřena na žáky devátých tříd, na jejich právní povědomí v oblasti trestní odpovědnosti v okamžiku dovršení patnácti let věku a s tím související alespoň minimální znalost některých zákonů.

V úvodu teoretické části jsou vymezeny základní pojmy, dále se teoretická část zaměřuje na některé dokumenty a výzkumy z oblasti práv a právního povědomí. Je zmíněna též legislativa týkající se práv a povinností člověka, úloha některých orgánů v trestních věcech mladistvých a důležitost primární prevence v rodině i ve škole. Význam prevence v obou těchto institucích by neměl být podceňován, ale naopak by měly být dětem předávány informace z této oblasti průběžně již od útlého věku.

Dle výsledků kvalitativního výzkumu lze říci, že žáci základních škol, kteří končí svou povinnou školní docházku, mají nedostatečné právní povědomí týkající se alespoň minimálních znalostí zákonů například z oblasti pracovního práva, ústavního práva a v neposlední řadě i trestního práva. Zde je však vhodné užít spíše termín právní vědomí. Všichni respondenti uvedli správnou hranici trestní odpovědnosti, tedy patnáct let. Avšak většina žáků nezná například zákonem stanovenou věkovou hranici pro vstup do pracovního poměru. Většina respondentů též nedokázala uvést jediný příklad zákona. Není také výjimkou, že někteří žáci vůbec neznají pojem Ústava či orgán činný v trestním řízení, natož aby věděli, kdo je zastupuje. Také realizovaná primární prevence je dle výzkumu v tomto smyslu nedostatečná. Z odpovědí respondentů je patrné, že jsou jim předkládány jen velmi obecné informace v rámci předmětu občanské či rodinné výchovy. Takové informace jsou ovšem považovány za neefektivní primární prevenci. Je důležité, aby žáci získávali zkušenosti právě modelovými situacemi, které jsou základem interaktivních primárně preventivních programů.

Cílem práce tedy bylo vytvořit ucelený přehled v oblasti právního povědomí mladých lidí a přiblížit tak pedagogům i veřejnosti důležitost výchovy, vzdělávání a prevence v této problematice. Dle mého názoru byl cíl práce splněn.

Tuto práci lze využít jako zdroj informací o aktuálním stavu v oblasti právního povědomí žáků 9. tříd, dále jako cílenou primární prevenci, při výuce, jako zdroj informací k dalšímu výzkumu či pro potřeby odborné veřejnosti.

Na základě kvalitativního výzkumu byly stanoveny následující hypotézy:

H 1: Nadpoloviční většina žáků 9. tříd nezná jediný příklad zákona.

H 2: Nadpoloviční většina žáků 9. tříd nezná zákonem stanovenou věkovou hranici pro vstup do pracovního poměru.

7 Seznam použitých zdrojů

1. BAUDYŠOVÁ, Z. Linka bezpečí a dětská práva. In *Dětská práva v praxi. Sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech, Třeboň 29. – 30. května 2002*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta, 2002. 133 s. ISBN 80-7040-606-2.
2. BÁRTLOVÁ, S. – SADÍLEK, P. – TÓTHOVÁ, V. *Výzkum a ošetrovatelství*. 1. vydání. Brno: Národní centrum ošetrovatelství a nelékařských zdravotnických oborů v Brně, 2005. 146 s. ISBN 80-7013-416-X.
3. BÍLEK, P. – CHRŽOVÁ, J. – ONDRÁČKOVÁ, J. – ZOUBEK, V. *Výchova a vzdělávání v oblasti lidských práv* (referenční příručka pro pedagogy středních a vyšších škol). Praha: Český helsinský výbor, 2002. 158 s. ISBN 80-86436-10-1.
4. BRANDER, P. *Kompas – manuál pro výchovu mládeže k lidským právům*. Přeložili Eva a Martin Potužníkovi. 2. vydání. Praha: Argo, 2006. Přeloženo z: *Compass – A manual on human rights educations with young people*. ISBN 80-7203-827-3.
5. BURIÁNEK, J. *Sociologie*. 2. vydání. Praha: Fortuna, 2003. 123 s. ISBN 80-7168-754-5.
6. DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vydání. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7.
7. *Do svých patnácti let stihl 150 krádeží za 2, 5 milionu korun*. [online]. [citováno 2009-2-19]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/krimi/161874-do-svych-patnacti-let-stihl-150-kradezi-za-2-5-milionu.html>.

8. DUNOVSKÝ, J. Úmluva o právech dítěte a práva dětí v České republice. In *Dětská práva v praxi. Sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech, Třeboň 29. – 30. května 2002*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta, 2002. 133 s. ISBN 80-7040-606-2.
9. EYRE, L. – EYRE, R. *Jak naučit děti hodnotám*. Přeložil Ladislav Dvořák. 2. vydání. Praha: Portál, 2007. 160 s. Přeloženo z: *Teaching your Children Values*. ISBN 978-80-7367-275-1.
10. FALTUSOVÁ, J. Nejčastější trestná činnost mladistvých. In *Riziková mládež v současné společnosti. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 234 s. ISBN 80-7041-044-2.
11. FEJT, V. Sociálně-právní ochrana dětí. In *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*. 1. vydání. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 250 s. ISBN 978-80-7394-064-5
12. GALBAVÝ, L. Vplyv rodiny na páchanie trestnej činnosti rizikovou mládežou. In *Riziková mládež v súčasnej spoločnosti. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 234 s. ISBN 80-7041-044-2.
13. GERLOCH, A. *Teorie práva*. 3. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk s. r. o., 2004. 343 s. ISBN 80-86473-85-6.
14. HAJNÝ, M. *O rodičích, dětech a drogách*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001. 136 s. ISBN 80-247-0135-9.

15. HART, H. L. A. *Pojem práva*. Přeložil P. Fantys. 1. vydání. Praha: PROSTOR, 2004. 316 s. Přeloženo z: *The Concept of Law*. ISBN 80-7260-103-2.
16. HEJLOVÁ, H. Vzdělávání učitelů pro práci s právy dítěte na PedF UK Praha. In *Dětská práva v praxi. Sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech, Třeboň 29. – 30. května 2002*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta, 2002. 133 s. ISBN 80-7040-606-2.
17. HYKOVÁ, K. Trestní soudnictví nad mládeží a Probační a mediační služba. In *Rukověť pro poskytovatele a zadavatele sociálních služeb v oblasti problematiky dětí a mládeže*. 1. vydání. České Budějovice, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2008. 250 s. ISBN 978-80-7394-064-5
18. JELÍNEK, J. – MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: s poznámkami a judikaturou: zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů: podle právního stavu k 1. 9. 2004*. 1. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2004. 144 s. ISBN 80-7201-493-5.
19. KACHLÍK, P. – PAZDEROVÁ, J. – HAVELKOVÁ, M. *Problematika zneužívání návykových látek a šikany u dětí na 1. stupni ZŠ. Bulletin Národní protidrogové centrály*. Praha: Policie České republiky Národní protidrogová centrála Služby kriminální policie a vyšetřování, březen 2003, č. 3, s. 2. ISSN 1211-8834.
20. KALINA, K. et al. *Drogy a drogové závislosti*. 1. vydání. Úřad vlády ČR, 2003, 319 s. ISBN 80-86734-05-6.
21. KASTNEROVÁ, M. – ŽIŽKOVÁ, B. Special Qualification at the Prevention of Socio-Pathologic Phenomena. In *Health and Social Questions of Childhood in European Context*. International Academic Conference. 1st issue. University of

South Bohemia in České Budějovice: Faculty of Health and Social Studies, 2006.
120 s. ISBN 80-7040-911-8.

22. KNAPP, V. *Teorie práva*. 1. vydání, 3. dotisk. Praha: C. H. Beck, 1995. 247 s.
ISBN 80-7179-028-1.
23. KOCOUREK, J. *Zákon o rodině a související předpisy*. 2. přepracované
a doplněné vydání. Praha: Eurounion, 1997. 128 s. ISBN 80-85858-54-1.
24. KOVAŘÍK, J. *Dětská práva, právní povědomí participace dětí a sociální služby*.
České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta. 2001. 222 s. ISBN 80-7040-531-7.
25. KOVAŘÍK, J. *Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí* [online].
[citováno 2009-2-10]. Dostupné z:
http://www.detskaprava.cz/soubory/pravni_povedomi_u_skolnich_deti.pdf.
26. KRAUSOVÁ, L. – NOVOTNÁ, V. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Aspi,
a. s., 2006. 228 s. ISBN 80-7357-214-1.
27. KROUPOVÁ, A. Úmluva o právech dítěte a základní práva a svobody v ústavním
pořádku ČR. In *Dětská práva v praxi. Sborník příspěvků z 1. mezinárodní
konference o dětských právech, Třeboň 29. – 30. května 2002*. Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta, 2002. 133 s. ISBN 80-7040-
606-2.
28. KROUPOVÁ, A. Úvod do výchovy k lidským právům. In *Rozumíme lidským
právům? Výchova k lidským právům a záruky lidských práv v Ústavě České
republiky*. Praha: Evropské informační středisko Univerzity Karlovy, 1994. 140 s.
ISBN 80-90-1221-4-0.

29. KUČERA, M. Delikventní chování mládeže a společenské reakce na ně, současná legislativní úprava v této oblasti. In *Vybrané kapitoly k sociální práci – sociální práce II*. 1. vydání. Praha: Triton, 2007. 281 s. ISBN 978-80-7387-064-5.
30. KRÍŽOVÁ I. a kol. *Znalosti, dovednosti a postoje čtrnáctiletých žáků v oblasti výchovy k občanství, Zpráva o výsledcích mezinárodního výzkumu*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2001. ISBN neuvedeno.
31. LANGMEIER, J. – KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. 2. aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2006. 368 s. ISBN 80-247-1284-9.
32. *Lidská práva pro všechny: Před šedesáti lety byl přijat základní dokument lidských práv*. Copyright © 2005 UNIC Praha / UNITED NATIONS HOUSE, nám. Kinských 6, 150 00 Praha 5 / info@osn.cz [online]. 5. 12. 2008 [citováno 2009-04-10].
Dostupné z: <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=1374>.
33. LINHART, J. et al. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov: Dialog, 2004. 412 s. ISBN 80-85843-61-7.
34. MACEK, P. *Adolescence*. 2. upravené vydání. Praha: Portál, 2003. 141 s. ISBN 80-7178-747-7.
35. MACHOVÁ, B. *Budování právního vědomí jako prevence kriminality ve věkové kategorii starší školní věk (6. – 9. třída)*. České Budějovice, 2008. 102 s. Diplomová práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské university v Českých Budějovicích. Vedoucí práce M. Kučera.

36. MARKOVÁ, D. Sexuálně správanie a jeho rizikové aspekty. In *Riziková mládež v současné společnosti. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 234 s. ISBN 80-7041-044-2.
37. MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha: Maxdorf, 2000. 285 s. ISBN 80-85912-29-5.
38. MATĚJČEK, Z. – POKORNÁ, M. *Radosti a strasti: předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk*. 1. vydání. Jinočany: H & H, 1998. 205 s. ISBN 80-86022-21-8.
39. MATOUŠEK, O. – KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. aktualizované vydání. Praha: Portál, 2003. 340 s. ISBN 80-7178-771-X.
40. *Metodický pokyn k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j.: 20 006/2007-51* [online]. 8. 11. 2007 [citováno 2009-2-11]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-primarni-prevenci-socialne-patologickych-jevu-u-deti-a-mladeze-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-nabyva-ucinnosti-dnem-zverejneni-ve-vestniku-msmt-cr-sesit-11-2007>.
41. MIKA, S. Children's Municipal Council. In *Health and Social Questions of Childhood in European Context*. International Academic Conference. 1st issue. University of South Bohemia in České Budějovice: Faculty of Health and Social Studies, 2006. 120 s. ISBN 80-7040-911-8.
42. MITLÖHNER, M. Selhávající výchovné prostředí z hlediska práva. In *Riziková mládež v současné společnosti. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 234 s. ISBN 80-7041-044-2.

43. NEŠPOR, K. *Zásady efektivní primární prevence*. Praha: Sportprag, 1999. 40 s. ISBN neuvedeno.
44. NETÍK, K. – NETÍKOVÁ, D. – HÁJEK, S. *Psychologie v právu. Úvod do forenzní psychologie. Skripta*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997. 140 s. ISBN 80-7179-177-6.
45. NOVOTNÁ, V. – BURDOVÁ, E. – BRABENEC, F. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha: LINDE s. r. o., 306 s. ISBN 80-86131-31-9.
46. *Nový trestní zákoník. Alternativní tresty* [online]. [citováno 2009-3-22]. Dostupné z: <http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/alternativni-tresty.html>.
47. *Nový trestní zákoník. Obecně o trestním zákoníku* [online]. [citováno 2009-3-22]. Dostupné z: <http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/obecne-o-trestnim-zakoniku.html>.
48. *Nový trestní zákoník. Zpřísnění trestů a nové trestné činy* [online]. [citováno 2009-3-22]. Dostupné z: <http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/zprisneni-trestu-a-nove-trestne-ciny.html>.
49. PEJCHAL, A. – VÁLOVÁ, I. *Základní slova*. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2008. 173 s. ISBN 978-80-7380-048-2.
50. PIAGET, J. – INHELDEROVÁ, B. *Psychologie dítěte*. Přeložila E. Vyskočilová. 4. vydání. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-263-8.

- 51.** *Poslání a cíle Probační a mediační služby České republiky* [online]. [citováno 2009-3-17].
Dostupné z: http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=21.
- 52.** *Práce s dětmi a mladistvými* [online]. [citováno 2009-3-17]. Dostupné z:
http://www.pmscr.cz/scripts/index.php?id_nad=56.
- 53.** *Práva dítěte v dokumentech*. Praha: Themis, nakladatelství Tiskárny MV, p. o., 1999. 94 s. ISBN 80-8521-56-7.
- 54.** *Právní povědomí a vnímání práva u školních dětí*. [online]. [citováno 2008-10-15].
Dostupné z:
http://www.detskaprava.cz/soubory/pravni_povedomi_u_skolnich_deti.pdf.
- 55.** *Prevence městské kriminality a ohrožená mládež: Přehled slibných strategií a programů z celého světa*. Přeložila Agentura Pylon. 1. vydání. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2006. 169 s. Přeloženo z: Urban Crime Prevention and Youth at Risk. Compendium of Promising Strategies and Programmes from around the World. ISBN 80-7338-050-1.
- 56.** *Probační program – Právo pro každý den*. Pro České Budějovice a Český Krumlov, Strakonice, Prachatice, Jindřichův Hradec a Pelhřimov [online]. [citováno 2009-3-17].
Dostupné z: <http://www.css.krumlov.cz/index.php?page=page&pid=167>.
- 57.** PROVAZNÍKOVÁ, H. *Zvládání školní zátěže*. 1. vydání. Praha: Česká společnost na ochranu dětí – edice Růžová linka, 2005. 11 s. ISBN neuvedeno.

58. *Průvodce sociálními službami města České Budějovice 2008*. České Budějovice: Odbor sociálních věcí Magistrátu města České Budějovice, 2008. 56 s. ISBN neuvedeno.
59. *Rekodifikace trestního práva*. ©2003-2009 eAdvokacie. INSPIRE CZ s.r.o. [online]. 17. 2. 2009 [citováno 2009-04-14]. Dostupné z: <http://www.e-advokacie.cz/cz/aktualne/>.
60. SANNEN, A. et al. *Jak ve škole vytvořit zdravější prostředí*. Příručka o efektivní školní drogové prevenci. Přeložil J. Bayer. 1. vydání. Praha: Úřad vlády ČR, 2005. 156 s. ISBN 80-86734-38-2.
61. SAVICKÝ, I. Lidská práva a lidská odpovědnost. In *Rozumíme lidským právům? Výchova k lidským právům a záruky lidských práv v Ústavě České republiky*. Praha: Evropské informační středisko Univerzity Karlovy, 1994. 140 s. ISBN 80-90-1221-4-0.
62. *Slabikář dětských práv*. 1. vydání. Praha: Nadace naše dítě, 2001. 20 s. ISBN 80-238-7806-9.
63. SMUTKOVÁ, L. – SMUTEK, M. Hodnocené probačních programů pro mládež. In *Riziková mládež v současné společnosti. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 234 s. ISBN 80-7041-044-2.
64. SPIRIT, M. et al. *Základy práva pro neprávnický*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, s. r. o., 2008. 263 s. ISBN 978-80-7380-116-8.

65. STEJSKALOVÁ, J. *Implementace dětských práv a právní povědomí u dětí školního věku a vzdělávací kurz v oblasti dětských práv formou e-learningu*. České Budějovice, 2008. 117 s. Disertační práce na Zdravotně sociální fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí práce A. Mojžíšová.
66. STŘELEČEK, S. et al. *Studie z teorie a metodiky výchovy I*. 2. vydání. Brno: Katedra pedagogiky pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, 2004. 155 s. ISBN 80-86633-21-7.
67. ŠILHÁNOVÁ, L. *Besedy o lidských právech se žáky 8. a 9. ročníků základních škol, se žáky učilišť a se studenty středních škol*. Inspirace pro učitelky a učitele. Praha: Český helsinský výbor, 2007. 51 s. ISBN 80-902393-7-4.
68. ŠIMÁK, M. Lidská práva – od historie do současnosti. *Kontakt*, 2005, roč. 7, č. 1-2. ISSN 1212-4117.
69. ŠIMÁK, M. – KAHOUN, V. Sociálně-právní ochrana dětí v souvislosti s jejich trestnou činností. In *Vybrané kapitoly k sociální práci – sociální práce II*. 1. vydání. Praha: Triton, 2007. 281 s. ISBN 978-80-7387-064-5.
70. ŠVARŤÍČEK, R. – ŠEĎOVÁ, K. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007. 384 s. ISBN 978-80-7367-313-0
71. TOMÁŠKOVÁ, P. – BUBLEOVÁ, V. – KOVAŘÍK, J. – HALFEROVÁ, H. *Práva dětí*. Copyright © 2002 - 2008 Český helsinský výbor / webmaster Tomáš Křivánek / Powered by phpRS [online]. [citováno 2009-2-26]. Dostupné z: <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2003061831>.
72. *Trestní zákoník*. Soubory ke stažení [online]. [citováno 2009-3-11]. Dostupné z: <http://www.reformajustice.cz/cz/trestni-zakonik/soubory-ke-stazeni.html>.

73. *Úvod do právního systému ČR. Stav ke dni 1. 6. 2007.* Brožura [online]. [citováno 2009-3-10]. Dostupné z: <http://www.pravodoskol.cz/content/view/17/30/>.
74. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie.* 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005. 356 s. ISBN 80-246-0841-3.
75. VANÍČKOVÁ, E. Naplňováním dětských potřeb k respektování práv dětí, které vytváří rovné přístupy pro všechny. In *Dětská práva v praxi. Sborník příspěvků z 1. mezinárodní konference o dětských právech, Třeboň 29. – 30. května 2002.* České Budějovice: Zdravotně sociální fakulta, 2002. 133 s. ISBN 80-7040-606-2.
76. VANŽUROVÁ, L. Příčiny krizového chování mladé generace. In *Sborník Riziková mládež v současné společnosti. Sborník příspěvků z konference s mezinárodní účastí konané pod záštitou projektu PHARE 2003 RLZ.* Hradec Králové: Gaudeamus, 2006. 234 s. ISBN 80-7041-044-2.
77. VEČERKA, K. a kol. *Mládež v kriminologické perspektivě.* Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. 130 s. ISBN 978-80-7338-079-3.
78. VEČEŘA, M. – URBANOVÁ, M. *Základy sociologie práva.* 2. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 207 s. ISBN 80-7239-131-3.
79. VÍTKOVÁ, M. *Otázky speciálně pedagogického poradenství. Základy, teorie, praxe.* 2. vydání. Brno: MSD, spol. s r. o., 2004. 261 s. ISBN 80-86633-23-3.
80. ZÁBRANSKÝ, T. *Drogová epidemiologie.* 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003. 95 s. ISBN 80-244-0709-4.

- 81.** *Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon.*
- 82.** *Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).*
- 83.** *Zákon (právo)* [online]. [citováno 2009-4-3].
Dostupné z: [http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1kon_\(pr%C3%A1vo\)](http://cs.wikipedia.org/wiki/Z%C3%A1kon_(pr%C3%A1vo)).
- 84.** *Záškoláctví* [online]. [citováno 2009-2-24].
Dostupné z: <http://www.icm.uh.cz/str/socialnepatologickejevy/socialne-patologicke-jevy/zaskolactvi>.
- 85.** *Záškoláctví jako jeden ze sociálně patologických jevů ve školství* [online]. [citováno 2009-2-24]. Dostupné z: <http://www.ssvp.wz.cz/Texty/zaskolactvi.html>.
- 86.** ZIERHUTOVÁ, J. - DVOŘÁKOVÁ, J. Children and the Convention on the Rights of the Child. In *Health and Social Questions of Childhood in European Context*. International Academic Conference. 1st issue. University of South Bohemia in České Budějovice: Faculty of Health and Social Studies, 2006. 120 s. ISBN 80-7040-911-8.
- 87.** *Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád*

8 Klíčová slova

Dospívající

Právní povědomí

Právo

Prevence

Rodina

Škola

Trestní odpovědnost

Zákon

9 Přílohy

- Příloha 1:** Všeobecná deklarace lidských práv
- Příloha 2:** Výchova k lidským právům a Kompas
- Příloha 3:** Orientační hodnoty malého množství omamných a psychotropních látek
- Příloha 4:** Přehled trestních předpisů týkajících se drog
- Příloha 5:** Záznamový arch k otázkám rozhovoru

Příloha 1

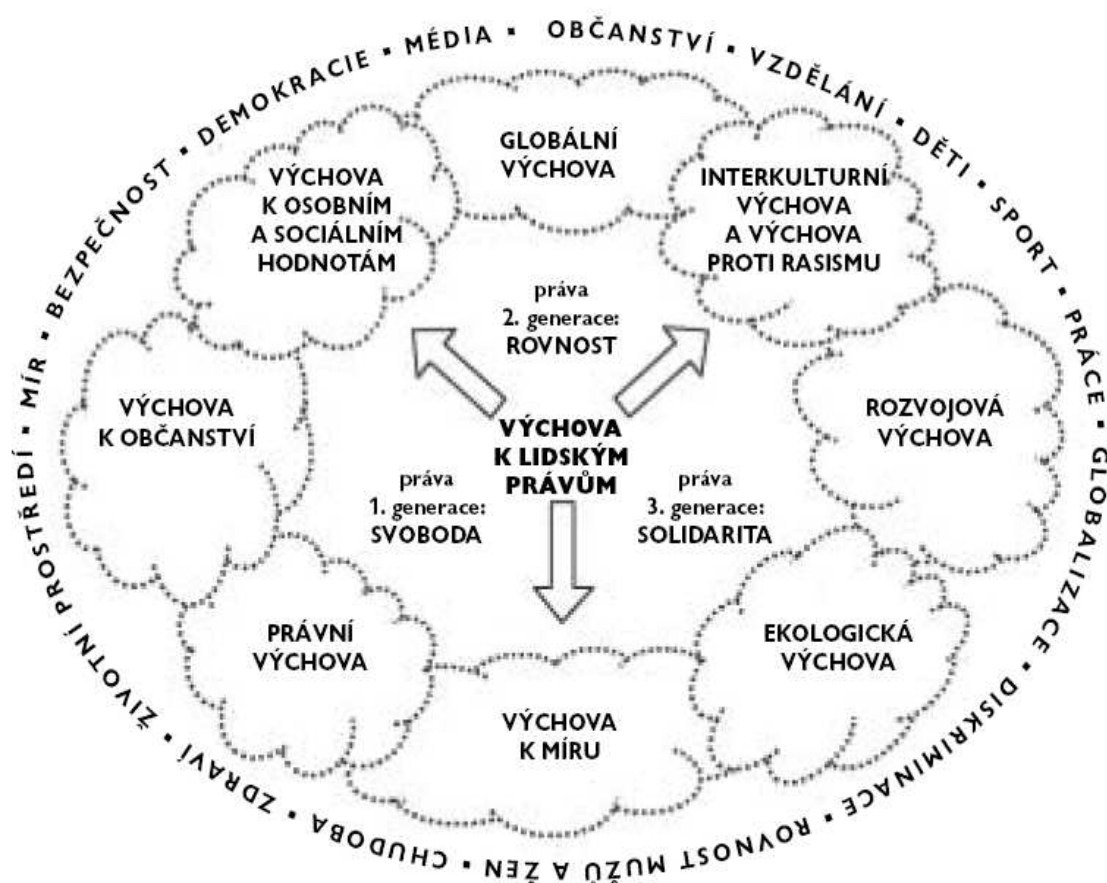
Všeobecná deklaráce lidských práv

Zdroj: (32)

Příloha 2

Výchova k lidským právům a Kompas

Zdroj: (4)

Příloha 3

Orientační hodnoty malého množství omamných a psychotropních látek (OPL)

Droga	Maximální množství (g)
Heroin	0,3
Kokain	0,5
Pervitin	0,5
Extáze	1,0
LSD	0,0005
Marihuana	0,3

Zdroj: (14)

Maximálnímu množství OPL, které je uvedeno v tabulce a jehož držení je ještě považováno za přešůpek, zpravidla odpovídá těmto dávkám:

Heroin – 10 dávek (zpravidla distribuováno v psaníčkách o hmotnosti cca 100 mg, koncentrace 30 % - obsah účinné látky od 8 do 30 %).

Kokain – 10 dávek (většinou v „psaníčkách“ s obsahem cca 50 mg účinné látky, uvedené množství se vztahuje k hydrochloridu, u báze cracku se určí přepočtem).

Pervitin (amfetamin, metamfetamin) – 10 dávek (zpravidla v psaníčkách s obsahem cca 50 mg účinné látky).

Extáze (MDMA) – 10 dávek (zpravidla v tabletách s obsahem cca 100 mg účinné látky).

LSD – 10 dávek (obvykle ve formě „tripů“ s obsahem cca 50 mg účinné látky).

Marihuana (THC) – 20 cigaret – jointů (u konopí pěstovaného v našich podmínkách s koncentrací cca 1,5 % v sušině použitelné části konopí, při váze jointu cca 1 g).

Zdroj: (14)

Příloha 4: Přehled trestních předpisů týkajících se drog

Nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů

§ 187

- (1) Kdo neoprávněně vyrobí, doveze, vyveze, proveze, nabízí, zprostředkuje, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekurzor nebo jed, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán,
  - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 jako člen organizované skupiny, nebo ve větším rozsahu, nebo
  - b) spáchá-li takový čin vůči osobě mladší než osmnáct let.
- (3) Odnětím svobody na osm až dvanáct let bude pachatel potrestán,
  - a) získá-li činem uvedeným v odstavci 1 značný prospěch,
  - b) spáchá-li takový čin vůči osobě mladší patnácti let, nebo
  - c) způsobí-li takovým činem těžkou újmu na zdraví.
- (4) Odnětím svobody na deset až patnáct let bude pachatel potrestán,
  - a) způsobil-li činem uvedeným v odstavci 1 těžkou újmu na zdraví více osob nebo smrt,
  - b) získá-li takovým činem prospěch velkého rozsahu, nebo
  - c) spáchá-li takový čin ve spojení s organizovanou skupinou působící ve více státech.

§ 187a

- (1) Kdo bez povolení přechovává omamnou nebo psychotropní látku nebo jed v množství větším než malém, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve větším rozsahu.

§ 188

- (1) Kdo vyrobí, sobě nebo jinému opatří anebo přechovává předmět určený k nedovolené výrobě omamné nebo psychotropní látky, přípravku obsahujícího omamnou nebo psychotropní látku nebo jedu, bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až pět let nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci nebo jiné majetkové hodnoty.
- (2) Odnětím svobody na dvě léta až deset let bude pachatel potrestán,
  - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve větším rozsahu,
  - b) spáchá-li takový čin vůči osobě mladší než osmnáct let, nebo
  - c) získá-li takovým činem značný prospěch.

§ 188a Šíření toxikomanie

- (1) Kdo svádí jiného ke zneužívání jiné návykové látky než alkoholu nebo ho v tom podporuje anebo kdo zneužívání takové látky jinak podněcuje nebo šíří, bude potrestán odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.
- (2) Odnětím svobody na jeden rok až pět let bude pachatel potrestán,
  - a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 vůči osobě mladší než osmnáct let, nebospáchá-li takový čin tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo jiným obdobně účinným způsobem.

Zdroj: **(81)**

Příloha 5: Záznamový arch k otázkám rozhovoru

Pohlaví: dívka

Věk: .....

chlapec

1) Jak bys ohodnotil(a) svůj celkový prospěch ve škole?

.....
.....

2) Máš nějaké zkušenosti se záškoláctvím? Šel (šla) jsi někdy „za školu“?

.....
.....

3) Je podle tebe záškoláctví porušování nějakého předpisu nebo zákona?

.....
.....

4) Co rozumíš pod pojmem PRÁVO? Pokus se stručně popsat.

.....
.....

5) Řeknu ti teď několik možností a ty mi povíš, jaká ustanovení například obsahuje ÚSTAVA České republiky.

- a) Ústava obsahuje, jaké je státní zřízení (republika, monarchie...)
- b) Součástí Ústavy jsou práva a povinnosti občanů
- c) Součástí ústavy je trestání pachatelů trestných činů
- d) Ústava stanoví pracovní povinnosti občanů

6) Co rozumíš pod pojmem ZÁKON? Pokus se jej stručně popsat.

.....
.....

7) K čemu lidem slouží zákony?

.....
.....

8) Vzpomněl(a) by sis na příklady některých zákonů? Uveď některé.

.....
.....

9) Od kolika let si myslíš, že může být člověk podle zákona zaměstnán?

.....
.....

10) A jak vzniká pracovní poměr mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem? Je to den uzavření pracovní smlouvy nebo den sjednaného nástupu do práce?

.....
.....

11) Od kolika let je v ČR člověk trestně odpovědný?

.....
.....

12) Víš něco o tom, že věková hranice trestní odpovědnosti by měla být snížena?

.....

A na kolik let by to mělo být?

.....

13) Od kolika let má člověk způsobilost k právním úkonům, tzn., že na sebe může brát práva, ale také povinnosti?

.....

.....

14) Které orgány patří mezi tzv. orgány činné v trestním řízení (OČTŘ)?

.....

.....

15) Který orgán podává žalobu k soudu proti pachateli trestného činu, obžalobu či návrh na potrestání?

.....

.....

16) Který orgán může rozhodnout o vině a trestu za trestný čin?

.....

.....

17) Jaký je podle tebe účel trestu?

.....

.....

18) Myslíš si, že jsi někdy porušil(a) zákon?

.....

A jakým způsobem?

.....

19) Vzpomněl(a) by sis na nějaké druhy trestů?

.....

.....

20) Myslíš si, že existuje nějaký právní dokument, podle něhož mohou být mladiství potrestáni za porušení zákona?

.....

A víš, o jaký právní dokument se jedná?

.....

21) Myslíš si, že je pro sexuální soužití, tedy pohlavní styk, dvou osob zákonem stanovena věková hranice?

.....

A kolik je to let?

.....

22) Jsou nějaké zákonem stanovené podmínky k uzavření sňatku? (Věk apod.)

.....

A jaké podmínky to jsou?

.....

23) Kdo je kurátor pro děti a mládež?

.....

.....

24) Uved' RIZIKA užívání drog.

.....
.....

25) Jak bys definoval(a) drogu?

.....
.....

26) Považuješ nějakou látku za legální, společností tolerovanou drogu?

.....

A jakou látku máš na mysli?

.....

27) Považuješ marihuanu za návykovou látku? A z jakého důvodu?

.....
.....

28) Je v ČR marihuana legální látka?

.....
.....

29) A teď mi pověz, starší kamarád ti nabídne drogu. Může být dotyčný za to podle zákona potrestán, aniž by sis od něj drogu vzal(a) a užil(a) ji?

.....
.....

30) Je v ČR samotné UŽÍVÁNÍ drog trestné?

.....
.....

31) Je v ČR DRŽENÍ drog trestné?

.....
A je zde nějaká podmínka nebo je trestné vždy?
.....

32) Dám ti opět několik variant a ty u každé ohodnotíš známkou, zda získáváš nejvíce či nejméně informací z oblasti svých práv, povinností a zákonů, „1“ znamená jednoznačně nejvíce, „5“ jednoznačně nejméně.

V rodině	1 – 2 – 3 – 4 – 5
Ve škole	1 – 2 – 3 – 4 – 5
V televizi	1 – 2 – 3 – 4 – 5
Na internetu	1 – 2 – 3 – 4 – 5
Od kamarádů	1 – 2 – 3 – 4 – 5
Z knih	1 – 2 – 3 – 4 – 5
A jinak?	1 – 2 – 3 – 4 – 5

33) Jakým způsobem VE ŠKOLE získáváš informace z oblasti zákonů, práv a povinností? Např. přednášky, besedy, diskuse o určité problematice apod.

.....
.....

34) V jaké jsi byl(a) třídě, když jsi VE ŠKOLE začal(a) získávat informace o svých právech a povinnostech a zákonech obecně?

.....
.....

35) Měl(a) jsi někdy VE ŠKOLE nějaké problémy z důvodu porušení zákona?

.....
.....

A jaké to mělo pro tebe důsledky?

.....
.....

36) A na závěr bych se tě chtěla zeptat, jestli máš pocit, že máš dostatek informací o právních důsledcích svého jednání? Dám ti opět několik možností a ty mi řekneš, se kterou se nejvíce ztotožňuješ.

- a) Ano, více informací není potřeba
- b) Ano, ale rád(a) bych více informací
- c) Ne, uvítal(a) bych více informací
- d) Ne, ale nepotřebuji více informací
- e) Mám jiný názor:.....

A můžeš mi to trochu víc vysvětlit?

Děkuji ti za tvé odpovědi a čas strávený ve prospěch tohoto výzkumu